

Originile unui litigiu. Palatul universitar din Copou

Ionuț Nistor*

Cuvinte-cheie: *Universitatea din Iași, palat universitar, arhitectură, monument istoric, patrimoniu imobil.*

Identitatea universității se construiește în timp, la convergența prestigiului conferit de corpul academic, cu profilul direcțiilor de cercetare asumate prin tradiția unor „școli”, cu particularitățile domeniilor de studiu, dar și cu imaginile/simbolurile care îi oferă unicitate. Iar clădirea în care funcționează este, cu siguranță, una dintre imaginile simbol cu impact major. Fie că este vorba de stil, de elemente arhitectonice particulare sau de semnificația istorică a locului și a contextului zidirii, clădirea devine un reper, poate cel mai popular nu doar pentru studenți, profesori și *alumni*, ci și pentru comunitatea locală sau pentru cei care vizitează orașul; ea intră prima în contact cu ochiul scrutător al studiosului sau al trecătorului și poate da, prin monumentalitate, măsura importanței, a prestigiului cu care instituția este investită, spune o poveste a așezării și a istoriei instituționale și naționale. Clădirea universității are, așadar, nu doar funcționalitate, ci și simbolică. Marile și vechile așezăminte de educație și cercetare din lume au astfel de cădiri-simbol, aflate în patrimoniul universal. Fondată în 1602, Bodleian Library, aparținând Universității din Oxford, este una dintre cele mai vechi biblioteci din Europa și imaginea simbol a prestigioasei instituții. Similare sunt cazurile Capelei de la Universitatea din Coimbra, Castelului Durham – sediul central al Colegiului Universitar de la Durham University, King’s College Chapell din Cambridge, clădirii Lanyon a Universității Queen din Belfast, sălii Nassau a Universității Princeton și lista poate continua.

Mult mai recent constituită, deși cea mai veche din România, Universitatea din Iași are una dintre clădirile emblematice și ușor recunoscutibile

* Conf. univ. dr., Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

în peisajul urbanistic local și național. Palatul universitar din Copou a fost conceput pentru a oferi spațiu de studiu și cercetare, dar și pentru a marca, simbolic, importanța așezământului academic și statutul cultural al orașului. Palatul a fost proiectat, edificat și extins ca o clădire integrată și omogenă, având în centru Aula și Biblioteca. Destinul, marcat de efectele celui de-al Doilea Război Mondial, de conjunctura istorică din anii post-conflict și de disputele privind utilizarea spațiului între Universitatea din Iași și Politehnică, a făcut ca acest edificiu să fie împărțit între două instituții de învățământ, legate prin lungul coridor al Pașilor Pierduți.

În general, istoriografia română preocupată de trecutul instituțiilor de învățământ superior a abordat fragmentar problema patrimoniului imobil și în special al clădirilor care au găzduit sau încă mai găzduiesc ore de curs și activități de cercetare. Dificultățile sunt deopotrivă metodologice, teoretice și de documentare. Cum interpretăm simbolistica unei construcții? Unde o plasăm arhitectural, dar mai ales urbanistic în geografia orașului și în spațiul simbolic al reprezentărilor comunității locale? Cum putem surprinde dinamica relației dintre instituție și clădire, atât din punct de vedere funcțional, cât și al fluxurilor de imagine? Cum putem, în fine, analiza relația dintre universitate și localul/palatul său sub impactul presiunilor sociale (legate de dinamica demografică, de multiplicarea rolurilor și funcțiilor pe care instituția le joacă, de „utilitatea” clădirii în momente de criză), al fluctuațiilor economice (alocări bugetare raportate la potențialul local și național, nivelul investițiilor în perioade de expansiune și recesiune economică, adaptate nevoilor sau făcute pentru deconturi politice, variația leului etc.) și al imixtiunii politice (afinități politico-ideologice între rector și ministrul Instrucțiunii, tipul de relație dintre Ministerul Instrucțiunii/Educației și universitate, relevanța pe care universitatea o are pentru imaginea publică a puterii etc.). Sunt doar câteva întrebări care transformă un „simplu” și „sec” subiect de istorie instituțională într-o provocare deopotrivă pentru istorici, arhitecți, economiști.

Se adaugă un dens și rigid material documentar, a cărui selecție și interpretare poate sufoca cercetarea în amănunte tehnice și detalii puțin relevante. Arhiva Universității păstrează sute de chitanțe, fișe de construcție, devize de reparații și mentenanță, rapoarte de execuție etc. Desigur, ele fac parte din „cartea” imobilului, dar sub raportul unei analize istorice diacronice rămân puțin relevante. Esențiale devin rapoartele anuale sau ocazionale ale conducerii Universității, care oferă nu doar cifre, ci și contextul pentru a înțelege o anumită politică investițională, discuțiile din Senat privind destinația și realocările unor spații, reflectând o nevoie materială, dar și raporturi de putere din interiorul instituției și, nu în

ultimul rând, corespondența cu Ministerul Instrucțiunii sau alte autorități centrale, care surprinde tipul de relație dintre Universitate și mediul politic. Din aceste perspective, atât fondul „Universitatea «Alexandru Ioan Cuza» din Iași. Rectorat”, din cadrul Serviciului Județean Iași al Arhivelor Naționale și din Arhiva proprie (pentru perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial), cât și fondul Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor, de la Arhivele Naționale ale României, sunt esențiale. Documentația poate fi completată, mai ales pentru perioada 1919-1939, cu *Anuarele Universității*, care surprind dinamica construcției palatului și alocările bugetare pentru investiții majore și cu *Monitorul Oficial*, mai ales pentru contextul normativ și financiar-bugetar al fiecărei perioade, la nivel național, dar și pentru repere privind valoarea leului, care să producă o înțelegere reală a costurilor de întreținere, reparații și extindere a palatului și dotărilor.

Nu surprinde, în aceste condiții, că analizele de istorie instituțională consacrate Universității din Iași (și nu este singurul caz) reduc cercetarea la mecanismele ei de funcționare și ocolesc rigida, problematica, dar esențiala chestiune a localului/palatului. În 1997 a fost publicată lucrarea *Noul Palat Universitar de la Copou. 100 de ani de la inaugurare*. A rămas singura cercetare consacrată exclusiv istoriei atât de zbuciumate a imobilului de pe strada Carol I, care nu tratează, însă, decât momentul fondator al clădirii. Informații, fără a se constitui în capitole de sine stătătoare, găsim și în istoriile Universității publicate în 1985 și 2010 (*Istoria Universității din Iași*, red. Gh. Platon, V. Cristian, și *Istoria Universității din Iași*, ed. Gh. Iacob, Alexandru-Florin Platon), ca și în lucrări ce abordează tema contribuției Iașului la efortul național, în contextul Primului Război Mondial, în care există trimiteri mai ample și la Universitate¹.

Recent publicată, lucrarea consacrată Fundației Regele Ferdinand I², oferă nu doar informații directe și indirecte despre clădirea Universității, în special despre spațiul bibliotecii, ci poate constitui un reper în alcătuirea unei monografii instituționale. Desigur, mai vechea lucrare semnată de Nicoleta Popescu, Liviu Papuc și Radu Tătărucă³ cuprinde și ea trimiteri la dinamica spațiului universitar în perioada interbelică, în relație directă cu nevoile de extindere ale bibliotecii.

¹ *Orașul Iași. „Capitala rezistenței până la capăt” (1916-1917)*, Ion Agrigoroaiei (ed.), Iași, Editura Junimea, 2016.

² Irina Sandu, Lăcrămioara Chihai, *Palatul Fundației „Regele Ferdinand I”*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2018.

³ Nicoleta Popescu, Liviu Papuc, Radu Tătărucă, *Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” Iași. Monografie*, Iași, 1989.

Comparațiile sunt și ele dificil de realizat. Istoriile Universității din București nu fac și o incursiune sistematică în trecutul palatului în care își desfășoară activitatea. Iar în alte cazuri, fie istoria în sine a Universității nu este îndelungată, pentru a suporta o comparație diacronică, fie „relația” dintre instituție și clădire este relativ recentă⁴.

În acest context istoriografic și metodologic, ne propunem să prezentăm evoluția palatului universitar de la edificare la divizare, cu accent pe conceptul funcțional și simbolic al construcției, pe alocările și distribuția bugetară pentru lucrările de clădire și mentenanță realizate atât de autoritățile centrale, cât și de Universitate, pe rolul și funcțiile multiple jucate de-a lungul timpului, în special în vremea celor două războaie mondiale, ca edificiu pus în slujba efortului de război, și pe disputele dintre conducerea Universității și a Politehnicii privind utilizarea vechiului palat, plasate în contextul politic al perioadei comuniste, al privilegierii învățământului tehnic și al mizelor simbolice pentru rectoratele ambelor instituții și pentru Ministerul Învățământului.

Edificarea Palatului. Între mize simbolice și efuziune populară

Gândită ca o investiție strategică, de sprijinire a educației și de formare a specialiștilor în diferite domenii, ridicarea de edificii destinate învățământului public a fost asumată de guvernul României în iunie 1882, printr-o lege specială. Aceasta aloca 27.230.000 de lei pentru construcția unor clădiri aparținând Ministerelor de Război, Cultelor și Instrucțiunii Publice, Justiției etc., din care 2.000.000 de lei erau alocați ridicării unui palat Universității din Iași⁵.

Instituția similară din București avea deja un local, care permitea desfășurarea cursurilor și marca, prin monumentalitate, statutul așezământului. Palatul Academiei Sf. Sava, cum era denumită clădirea ce a devenit ulterior sediul Universității din capitală, fusese construit între 1857 și 1869⁶,

⁴ Simeon Reli, *Reședința Mitropolitană din Cernăuți și meșterul ei Iosif Hlavka. Istoria grandiosului palat reprezentativ al Bisericii Ortodoxe Române din Bucovina*, Cernăuți, Glasul Bucovinei, 1933; Ileana Burnichioiu, *De la palat la universitate. O istorie vizuală a Palatului Apor*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2009; Dinică Ciobotea, „Din istoria clădirii Rectoratului Universității din Craiova”, în *Rațiunea*, nr. 138-140 (5 nov.-5 dec. 2007); Ion Vladimirescu, Dumitru Otovescu, *Universitatea din Craiova. Monografie (1947-2007)*, Craiova, Editura Universitaria, Editura Beladi, 2007.

⁵ *Noul Palat Universitar de la Copou. 100 de ani de la inaugurare*, Ion Agrigoroaiei și Ion Toderașcu (coord.), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997, p. 11.

⁶ Clădirea a fost recepționată în 1869, dar încă necesita lucrări pentru a putea fi terminată – vezi Ovidiu Bozgan, M. Murgescu, M. Gheboianu, *Istoria Universității din București 1864-2014*, București, Editura Universității din București, 2014, p. 58.

după planurile arhitectului Alexandru Orăscu. Palatul avea 38 de săli de studiu, un amfiteatru pentru chimie și o sală de festivități, fiind „cel mai frumos monument al țării”, după afirmația rectorului Gheorghe Costaforu⁷. Corpurile laterale ale palatului vor fi construite între anii 1912-1926, după planurile arhitectului Nicolae Ghica-Budești. Localul, inaugurat în prezența suveranului, la 14 decembrie 1869, a găzduit, o perioadă de timp, atât facultățile Universității, cât și Academia Română, Biblioteca, Școala de Arte Frumoase, Pinacoteca și Muzeul de Antichități.

Ca urmare a legii din 1882, Consiliul de Miniștri a decis, la 23 octombrie 1892, să participe la licitația pentru terenul și imobilul de pe strada Carol, pe locul vechiului Teatru comunal, prima scenă moldovenească, aflată sub direcția lui Matei Milo. Rectorul Nicolae Culianu a fost împuternicit să participe la licitație în numele Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor, concurând până la suma de 40.000 de lei⁸. Tranzacția s-a terminat prin adjudecarea amplasamentului de către Universitate, care, prin minister, a plătit 37.500 de lei pentru teren și clădirea din partea de sud a locului pe care urma să se ridice noua construcție⁹. Edificarea palatului a fost încredințată arhitectului-constructor Giuseppe Trolli, iar ca director al lucrărilor a fost numit Louis Blanc¹⁰. Planurile inițiale ale palatului universitar au fost realizate de către profesorul Petru Poni, după vizite de documentare și studii la universități din Austria, Germania și Elveția. De altfel, în timpul execuției lucrărilor, Petru Poni s-a implicat, prin realizarea planurilor, în dispunerea sălilor, a nișelor de încălzire și triaj și a distribuției de apă și gaz¹¹.

Ceremonia de punere a pietrei fundamentale s-a desfășurat la 24 mai 1893, deși unele lucrări începuseră din toamna lui 1892. La festivități au participat principele Ferdinand, prim-ministrul Lascăr Catargiu, ministrul Instrucțiunii Take Ionescu, Petre P. Carp, alături de alți oameni politici și personalități ale culturii române.

La sosirea în gara Iași, în dimineața zilei de 24 mai, Ferdinand a fost întâmpinat de oficialitățile ieșene¹² și a parcurs traseul spre noul ampla-

⁷ *Ibidem*, p. 57.

⁸ Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Iași (în continuare: AN-Iași), fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 607, 1892, f. 95.

⁹ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 639, 1897, f. 119.

¹⁰ *Noul Palat Universitar...*, p. 30.

¹¹ Ionel Gosav, Lucian Soveja, „Evaluarea structurală a Palatului Universitar din Iași”, în *Revista construcțiilor*, nr. 159, iunie 2019, p. 56, la adresa de internet <https://www.revistaconstrucțiilor.eu/index.php/2019/06/01/evaluarea-structurala-a-palatului-universitar-din-iasi/> (accesat la 21.07.2019).

¹² Dacă *Evenimentul* observa primirea rece făcută Principelui, *Timpu* descria în tonuri calde vizita lui Ferdinand și primirea entuziastă făcută de populație.

sament al Universității pe sub arcul de triumf amenajat pe locul fostei Academii Mihăilene. Arhitectul Louis Blanc a montat, în spațiul destinat solemnităților, tribune, în care au încăput câteva mii de oameni. Festivitățile au început la ora 11, cu oficierea serviciului divin de către Mitropolitul Moldovei. A urmat semnarea pergamentului de către Ferdinand, Mitropolit, prim-ministru, ministrul Instrucțiunii, rectorul și câțiva profesori universitari. Actul a fost pus apoi de Principe la temelia clădirii, după care a rostit un discurs în care a spus:

Fig. 1. Ceremonia de punere a pietrei fundamentale
(Arhiva Muzeului Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași,
Colecția fotografică).

Desigur, nu clădirea, oricât de măreață, face meritul unei școale. Munca încordată și dragostea adevărului, acea flacără nemistuită care însuflețește pe școlar și pe învățător au făcut să iasă descoperiri minunate și frumuseți nepieritoare din cele mai smerite locașuri. Dar în vremurile noastre și cu dezvoltarea științelor experimentale, clădirea înzestrată cu toate trebuințioase științei are și ea partea ei însemnată în răspândirea și propășirea culturii¹³.

¹³ *Timpul*, an 15, nr. 112, 26 mai/7 iunie 1893, p. 1.

În cinstea momentului, a avut loc un banchet în sala Primăriei, la care au luat parte 150 de persoane. *Evenimentul*, ziar național-liberal, observa că studenții nu au avut decât patru locuri rezervate la Primărie, deși festivitatea fusese anunțată ca serbare școlară. Polemic și critic la adresa familiei regale și a organizatorilor¹⁴, același cotidian nota cu umor negru și îngrijorare simulată că incendiul declanșat în Piața Spiridon, în preziua sosirii Principelui, și incidentul de la Universitate, când Ferdinand s-a lovit cu capul de o piatră din zid, în timp ce se apleca spre a pune piatra fundamentală, erau semne de rău augur pentru prinț¹⁵.

Dincolo de patimile politice, presa locală și națională a prezentat festivitatea nu doar ca pe un moment fondator al instituției de învățământ, ci ca pe un eveniment popular, coagulant, o cosmogonie a orașului și a monarhiei/dinastiei deopotrivă. Capitala culturală nu putea exista fără un palat, care să îi certifice statutul, iar Ferdinand se afla, la Iași, pentru prima dată în ipostaza de reprezentant oficial al regelui Carol I. Ziarul *Evenimentul* nota:

Sper ca Principele să ridice vâlul ce acoperă toate neajunsurile, toate durerile acestui oraș. Suntem siguri că Alteța Sa își va da socoteală de starea reală a spiritelor din această parte a țării și va face o deosebire între surâsurile ce le va vedea pe buzele oficiale și lacrimile înădușite ce clocotesc în inimile fiecăruia dintre ieșeni¹⁶.

Iar *Timpul* adăuga: „Iașii și-au uitat suferințele în fața viitorului plin de speranțe ce se întrupează în tânărul Principe”, fondarea palatului universitar fiind „o sărbătoare sufletească din inima ieșenilor către Dinastie”¹⁷.

După aproximativ șase ani de lucrări, la 5 septembrie 1897, Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor cerea Rectoratului avizul asupra datei de recepție a palatului universitar, menționând că arhitectul Louis

¹⁴ Pentru a accede la guvernare, după o lungă perioadă de opoziție, D. A. Sturdza, liderul Partidului Național Liberal, s-a folosit de „problema românilor ardeleni”, acuzând guvernul conservator de „trădare a cauzei naționale” – vezi Șerban Rădulescu-Zoner (coord.), *Istoria Partidului Național Liberal*, București, Editura BIC ALL, 2000, p. 95. În conflict a fost antrenat și Carol I, gardian al alianței cu Austro-Ungaria. Din acest motiv, D. A. Sturdza a ținut celebrul discurs din toamna lui 1893, în care declara că nu poate vota răspunsul la mesajul Tronului, negăsind în acest răspuns „aspirațiile națiunii și tendințele politicii liberale” – vezi Aurel H. Golimaș, „Carol I și românii din Ardeal între 1866-1900”, extras din *Arhiva*, nr. 1-2, 1936, p. 17.

¹⁵ *Evenimentul*, Iași, an I, nr. 91, 26 mai 1893, p. 2.

¹⁶ *Evenimentul*, Iași, an I, nr. 89, 23 mai 1893, p. 2.

¹⁷ *Timpul*, an 15, nr. 113, 27 mai/8 iunie 1893, p. 1.

Blanc optase pentru 1 octombrie 1897¹⁸. La jumătatea lui septembrie, lucrurile păreau definitiv hotărâte, din moment ce ministrul Spiru Haret sosise la Iași special pentru a stabili împreună cu primarul, rectorul și câțiva consilieri programul inaugurării noului sediu din Copou¹⁹.

Construcția palatului universitar întâmpinase unele dificultăți, semnalate Ministerului Instrucțiunii încă din vara lui 1897. Într-un document din 11 iulie, întocmit de cancelaria Rectorului, se consemna:

Am constatat oarecari lucruri cu totul inadmisibile pentru buna stare și igiena acestei mărețe clădiri școlare. Partea dinspre miazănoapte, mai pe toată întinderea, este amenințată a deveni cu totul nelocuibilă și chiar a se ruina din cauza umezelii care a copleșit deja întreaga cameră spațioasă, făcând-o de pe acum cu totul pierdută pentru orice întrebuințare. Acest trist fapt provine atât din cauza lipsei, în acea parte, de o nivelare a locului, indispensabilă scurgerii apei, cât și lipsei unui trotuar înconjurător [...] pentru apărarea temelilor clădirii de acțiunea vătămătoare a apelor²⁰.

Documentul mai preciza că:

O altă împrejurare foarte întristătoare este starea de infecțiune în care se află mai multe părți ale clădirii, între care însăși marea sală a bibliotecii, din cauza curioasei chibzuințe adoptate de nu știu cine, de a se închide în tot timpul lucrărilor interioare privatele propriu-zise și a se transforma în private întregul pod al clădirii, pentru trebuința lucrătorilor²¹.

O parte a neajunsurilor au fost remediate, dar clădirea nu era funcțională la momentul inaugurării ei.

În pofida acestei situații, decizia de a deschide palatul universitar nu a mai fost amânată, iar anunțata participare a suveranului a produs o febrilă agitație. Organizarea festivităților de la Iași, din toamna lui 1897, a debutat prin desemnarea de către Consiliul Comunal a unei comisii compusă din consilierii Ed. Ghica, N. Cozadini, col. P. Botez, prefectul județului, prefectul de poliție și directorul Serviciului tehnic comunal, care avea sarcina de a stabili programul și devizul pentru eveniment²². La nivelul Universității, comisia numită de Colegiul universitar pentru elaborarea programului ceremoniilor era formată din rector, decani, profesorii

¹⁸ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 638, 1897-1898, f. 5.

¹⁹ *Opinia*, Iași, 16 septembrie 1897, p. 3.

²⁰ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 632, 1896-1897, f. 248.

²¹ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 632, 1896-1897, f. 248.

²² AN-Iași, fond Primăria Iași, dosar 695, 1897, f. 1.

Teohari Antonescu și A. D. Xenopol²³. Cu ocazia aceleiași ședințe, s-a decis ca Antonescu și Xenopol să redacteze actul festiv ce urma a fi prezentat la inaugurarea palatului, în prezența invitaților.

Perechea regală urma să fie transportată cu două trăsură: una, „un preafrumos vehicul cu opt arcuri”²⁴, cumpărată de Primărie de la Iancu Zarifopol, era trăsura de gală, care îi ducea pe rege și regină de la gară la Mitropolie, cealaltă, achiziționată de la maiorul Dumitriu și „înghemată la la Daumont”, servea plimbărilor zilnice pe care Carol și Elisabeta aveau să le facă²⁵. Apartamentele regale erau situate, ca de obicei, în sediul Comandamentului Militar din Copou²⁶. Din inventarul păstrat de Primărie reiese că familia regală avea la dispoziție 11 încăperi, pentru care arhitectul Vignalli a cumpărat mobilier în valoare de 5.046 de lei, restul necesarului fiind împrumutat de la particulari²⁷. La 16 octombrie, ziarul *Ecoul Moldovei* anunța că pregătirea camerelor suveranilor era gata, notând că apartamentele dinspre nord, ale reginei, erau „de o cochetărie nespūsă, fără a fi prea încărcate”, în timp ce apartamentele regelui „predomină printr-o severitate de stil și culoare în mobilier și stofe”²⁸. Tot la Comandament au fost ridicate special pentru eveniment o bucătărie provizorie²⁹ și un pavilion pentru muzică³⁰.

²³ *Opinia*, Iași, 3 octombrie 1897, p. 3.

²⁴ *Opinia*, Iași, 1 octombrie 1897, p. 2.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Miniștrii și ceilalți înalți oaspeți au fost cazați la hotelurile Binder și Traian – vezi *Opinia*, Iași, 16 octombrie 1897, p. 3.

²⁷ „Odaia de dormit” cuprindea un pat, o măsuță de noapte, o perdea mare cu verigi, două covoare, o dormeză, două fotolii, o canapea, o măsuță la dormeză, o veioză, o veioză pentru măsuța de noapte, un sfeșnic și o chibritelniță; „odaia de toaletă” avea o toaletă, o garnitură de cristal pentru toaletă, un paravan mare, o dormeză, două scaune, un covor de perete, un covor la dormeză, mușamale și rogojini pe jos, trei perdele, o lampă, un cuier; „odaia de serviciu” avea două paturi de fier, o măsuță de noapte, o canapea, o masă mare, o cuvertură pentru masă, trei perdele la ferestre și uși, un covor la mijloc și un cuier. Pentru birou necesarul cuprindea: două perdele de stofă, un birou mare, două fotolii de birou, șase scaune din piele, o canapea, o bibliotecă, o dormeză, o bibliotecă „turnantă”, două covoare de perete garnisite cu arme, un paravan, un covor, o oglindă, două candelabre, o lampă, o pendulă, articole de scris; „sala cea mare” era decorată cu patru portrete ale familiei regale. Alături de aceste încăperi erau amenajate o „sală de lucru”, cu patru scaune, un covor și un paravan, o „sală de ordonanță”, o „odaie de pasaj”, un „vestibul” și o „sufragerie” ce cuprindea două mese mari, 30 de scaune, o servanță, șase perdele, un covor, un paravan și două lămpi mari – vezi AN-Iași, fond Primăria Iași, dosar 695, 1897, f. 141.

²⁸ *Ecoul Moldovei*, Iași, an VII, nr. 15, 16 octombrie 1897, p. 3.

²⁹ AN-Iași, fond Primăria Iași, dosar 695, 1897, f. 222.

³⁰ AN-Iași, fond Primăria Iași, dosar 695, 1897, f. 223.

La 11 octombrie a fost publicat programul oficial al serbărilor prilejuite de inaugurarea palatului universitar. Festivitățile debutau pe 20 octombrie, odată cu sosirea în Iași a familiei regale și continuau până la 23 octombrie. În prima zi erau organizate un *Te Deum* la Mitropolie și o întâlnire a lui Carol cu autoritățile locale, în cea de-a doua zi urmau să aibă loc inaugurarea localului universității, vizite la Seminarul Veniamin, la bisericile Trei Ierarhi și Sf. Nicolae, iar seara reprezentația de gală de la Teatru. Pe 22 octombrie, regele avea programate deplasări la Școala Militară, la Cazarma din Copou, la Spitalul militar, la Școala de arte și meserii, la Școala Normală „Vasile Lupu”, la noul Abator și la Palatul Administrativ, iar regina avea să se întâlnească cu profesorii universității și să viziteze Școala centrală de fete. Seara se încheia cu o altă reprezentație de gală la Teatru. Pe 23 octombrie, în programul lui Carol erau trecute vizite la spitalul Sf. Spiridon, Baia turcească, penitenciar³¹, Liceul internat, Liceul externat și Școala primară de băieți Carol I, iar în cel al Elisabetei deplasări la Conservator, Școala Reuniunii femeilor române, Spitalul de copii „Caritatea” și Ospiciul de infirme³².

Lista invitaților la serbările din Iași cuprindea nume importante ale spațiului public românesc, nu și profesori de la universitățile din străinătate. Alături de oficialitățile locale – primarul Nicu Gane, prefectul V. Gheorghian, membrii Consiliului Comunal – s-au numărat premierul D. A. Sturdza împreună cu miniștrii săi, deputați și senatori din Moldova, generali, foști miniștri, rectorii celor două universități: Titu Maiorescu și Neculai Culianu, Ioan Kalinderu – vicepreședintele Academiei Române, reprezentanți ai corpului profesoral din București și ai studenților. La serbări au participat și membri ai corpului diplomatic: consulul Rusiei – Mihail Nicolaevici von Giers, consulul Austro-Ungariei – Alojz Pogačar, consulul Germaniei – Wilhelm von Ohnesseit, consulul Franței – Hypolite Frandin, dar și guvernatorul Basarabiei – generalul Constantino Witz și principele Al. Moruzzi – șambelan al țarului Nicolae II³³.

Momentul central al vizitei suveranilor la Iași a fost inaugurarea palatului universitar, la 21 octombrie 1897. Ceremonia publică s-a desfășurat dimineața, în fața noului local. La intrare, pe ambele laturi se aflau tribunele A și B, rezervate invitaților speciali. La baza tribunei A

³¹ În timpul vizitei la Penitenciar, Carol a acordat mai multe grațieri și reduceri de pedepse.

³² *Opinia*, Iași, 11 octombrie 1897, p. 1; vezi și N. A. Bogdan, *Regele Carol I și a doua sa capitală. Relații istorico-politice scrise din inițiativa primarului Iașului G. G. Mârzescu*, Iași, 1916, p. 470.

³³ N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 456, 458, 484.

era spațiul destinat soțiilor consulilor și mai jos, corului mitropolitan. Pe trotuarul dinspre Consulatul austriac erau tribunele C, D, și E, rezervate studenților și funcționarilor publici. Zonele A și B se ridicau în formă de amfiteatru, iar la intrarea principală se afla estrada regală, împodobită cu o cunună imensă și două steaguri mari, roșii. Regele, costumat în uniformă de general, și regina, purtând o toaletă albastră și o manteletă cu blană de castor, au fost primiți de V. Gheorghian și Spiru Haret³⁴. După intonarea imnului regal, a urmat slujba oficiată de Mitropolitul Moldovei și discursurile rostite de ministrul Haret, de rectorul Culianu, de studentul Leatris³⁵ și de rege. În intervenția sa, Carol a subliniat mai cu seamă rolul culturii și științei în dezvoltarea națiunii³⁶, dar și misiunea Universității, care trebuia „să pregătească pentru țară pe acei fruntași ai viitorului, de a le înălța vederile [...] și de a le încălzi sufletul pentru tot ce este drept, bun și românesc”³⁷. Chiar dacă nu a fost prezent la ceremonie din cauza stării precare a sănătății, prințul Ferdinand a trimis o telegramă prin care își exprima gândurile față de deschiderea palatului universitar³⁸.

După încheierea festivităților publice, perechea regală a fost invitată să viziteze și interiorul așezământului. Regina a dezvelit o placă pe care profesorii i-au închinat-o³⁹, după care oaspeții, însoțiți de arhitectul Blanc au vizitat sălile, laboratoarele și biblioteca. Tot cu ocazia inaugurării a fost organizată o expoziție de arheologie preistorică sub coordonarea lui Grigore Buțureanu și a lui Teohari Antonescu.

Impresionat de primirea făcută și de serbări, Carol scria Mariei de Flandra, la 29 octombrie/11 noiembrie 1897:

³⁴ *Opinia*, Iași, 22 octombrie 1897, p. 3.

³⁵ Leatris era student la Drept și a fost ales de studenți să îi reprezinte la ceremonia oficială și să transmită cuvântul de deschidere.

³⁶ Carol spunea: „Nu numai cu numărul soldaților și cu dezvoltarea vieții economice se măsoară azi puterea statelor. Un factor de căpetenie, poate cel mai însemnat, este gradul de cultură” – vezi N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 468.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Ferdinand scria: „Cu mare părere de rău, mă văd silit a sta deoparte la frumoasa sărbătoare de astăzi, însă nu mai puțin gândurile mele sunt în mijlocul dumneavoastră, aducând din adâncul sufletului urările mele pentru frumosul palat universitar a cărui temelie am pus” – vezi AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 638, 1897-1898, f. 104.

³⁹ Textul plăcii: „Mamei duioase a poporului român, Reginei României Elisabeta, geniu literar și artistic, care a înălțat și încălzit inimile tuturor. Carmen Sylvei dedică această tablă comemorativă Universitatea din Iași, în semn de recunoștință și venerațiune, 22 octombrie 1897” – vezi *Opinia*, Iași, 22 octombrie 1897, p. 3.

Entuziasmul cu care ne-a primit Iașul este unul din cele mai mari pe care le-am trăit în întreaga mea domnie și era justificat, căci a doua capitală a României, prin numeroase clădiri impozante și stabilimente mărețe, a luat un avânt la care nimeni nu s-ar fi așteptat⁴⁰.

Participarea suveranilor la inaugurarea palatului universitar și vizitele făcute în Iași au fost prezentate de presă ca serbări ale urbei. Mulțimea a umplut străzile ori de câte ori perechea regală și-a făcut apariția, iar ținutele și decorațiunile ce împodobeau casele accentuau impresia de sărbătoare populară. Ziarul *Opinia* observa, de altfel, că pe tot parcursul urmat de Carol și Elisabeta staționa „o mulțime imensă”, iar „după aspect și toalete te puteai convinge că acea mulțime făcea parte din negustorimea din centrul Iașului”⁴¹. Același ziar nota:

Balcoanele oferă spectacolul unei vanități omenești demne de înregistrat: membre ale sexului slab, femei, fete și fetețe stau pe balcoane înghemuite și îmbrobodite așteptând trecerea cortegiului. Iașul apare în toată splendoarea provinciei: steagurile care fâlfâie pe case te-ar face să crezi că Iașul găzduiește o serie întreagă de suverani; sunt steaguri franceze, belgiene, bulgare, germane și... române. Vremea aerisirii covoarelor a venit înainte de sâmbăta Paștelui: gospodinele le-au atârnat pe balcoane. E provincia care-și exhibă toată zestrea. Atât poate da, atât dă...⁴².

Al. Bădăreanu scria în *Opinia*, la 22 octombrie:

Serbarea de astăzi de la Universitate este o serbare a Moldovei întregi. Foarte puțini sunt cei născuți în Moldova și care joacă astăzi un rol de frunte în politica țării, care să nu fi apărut, măcar temporar, pe băncile Universității din Iași. Universitatea din Iași a fost timp de 40 de ani unicul focar de cultură, centrul către care alerga tot tineretul Moldovei⁴³.

Petru Th. Missir nota și el:

Astăzi însuși șeful statului vine să asiste la această festivitate. Să vadă și să afle țara întreagă cât de însemnate sunt sacrificiile ce le face statul pentru viitorul științei în România, să înțeleagă cei ce se folosesc deocamdată de

⁴⁰ Sorin Cristescu, *Carol I. Corespondența privată (1878-1912)*, București, 2005, p. 386. Ca semn al bunăvoinței și aprecierii pentru Universitate și pentru comunitatea locală ieșeană, Carol a donat noului palat două tablouri reprezentând figura suveranului – vezi *Opinia*, Iași, 23 octombrie 1897, p. 3 – și a trimis primarului Gane 6.000 de lei și o listă de persoane care i-au adresat cereri de ajutor, cu indicații pentru sumele de distribuit fiecărui petiționar – vezi N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 483.

⁴¹ *Opinia*, Iași, 22 octombrie 1897, p. 2.

⁴² *Opinia*, Iași, 23 octombrie 1897, p. 3.

⁴³ *Opinia*, Iași, 22 octombrie 1897, p. 1.

aceste jertfe cât de mare este îndatorirea lor către țară. Orice avânt ar fi luat astăzi aspirațiile acestei țări, ele trebuie să se întoarcă cu pietate către orașul Iași, către leagănul unirii. De n-am găsi aici decât monumentele unor virtuți dispărute și încă acea umbră a trecutului urzit de visuri patriotice, trebuie să ne înălțăm inimile⁴⁴.

Tonul se schimba, însă, radical când venea vorba despre adversarii politici sau de administrația comunală. Ziarele de opoziție au lansat critici dure atât la adresa modului de organizare a festivităților, cât și a felului în care puterea încerca să „confiște” sărbătoarea și să o transforme în instrument de propagandă.

Nemulțumiri au fost și în rândul profesorilor, mai cu seamă față de distribuția билетelor la Teatru. Primăria oferise Universității, pentru corpul profesoral, locuri pe rândul al treisprezecelea, fapt care a determinat protestul universtarilor⁴⁵. Adoptând o poziție oficială față de acest „tratament care atenta grav la demnitatea lor”⁴⁶, profesorii s-au întâlnit pe 20 octombrie în Consiliu, care a decis ca rectorul să poarte discuții cu Ministerul Instrucțiunii pentru a le permite să ocupe aceeași tribună la inaugurarea palatului din Copou și să protesteze față de atitudinea necuviincioasă a administrației în privința locurilor de la Teatru. Participanții la Consiliu au hotărât ca A. D. Xenopol, Petru Th. Missir și Aron Densușianu să redacteze un document pe care să-l trimită primăriei și în care să precizeze că nu vor participa la festivitățile organizate la Teatru în cazul nesoluționării problemei⁴⁷.

Inaugurarea palatului universitar nu a însemnat și darea lui în folosință, din cauza problemelor legate de aprovizionarea cu apă și energie, dotarea cu mobilier și aparatură. Abia la 18/30 martie 1898, Uzina din Păcurari a fost pusă în funcțiune⁴⁸, iar procesul de mutare a facultăților și laboratoarelor putea fi încheiat⁴⁹. Cursurile au fost deschise abia la 18 octombrie 1898, prin discursul inaugural ținut de rectorul A. D. Xenopol.

⁴⁴ *Era Nouă*, an VIII, nr. 385, 19 octombrie 1897, p. 1.

⁴⁵ *Opinia*, Iași, 19 octombrie 1897, p. 3.

⁴⁶ *Opinia*, Iași, 21 octombrie 1897, p. 2.

⁴⁷ În documentele existente în fondurile Universității „Alexandru Ioan Cuza” și Primăriei, din cadrul AN-Iași nu am identificat nici procesul-verbal și nici răspunsul dat de autoritățile locale. Participarea profesorilor la festivitățile de la Teatru poate duce la concluzia rezolvării favorabile a petiției.

⁴⁸ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 638, 1897-1898, f. 293.

⁴⁹ Pentru mutarea facultăților, institutelor și laboratoarelor în noul Palat s-au alocat 4.439 de lei – vezi AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 638, 1897-1898; dosar 639, 1897-1898, f. 188.

Noul palat, construit pe trei etaje, cuprindea o Aulă cu 350 de locuri, o Bibliotecă cu două intrări monumentale pe scări de marmură, 19 camere ale Laboratorului de Morfologie, 19 camere ale Laboratorului de Zoologie, 22 de camere ale Laboratorului de Chimie I, 21 de camere ale Laboratorului de Chimie II, 21 de camere ale Fizicii, 12 camere ale Mineralogiei, 16 ale Botanicii, 21 de săli de clasă, patru camere aparținând Rectoratului, șase pentru mecanici, două pentru servitorii palatului, două pentru Bibliotecă, trei amfiteatre, care găzduiau cursuri comune, în total 335 de încăperi⁵⁰. La etajul I erau amenajate mai ales sălile și laboratoarele Facultății de Științe, cu excepția laboratoarelor profesorilor Alexandru Popovici și Vasile C. Buțureanu, situate la etajul al doilea și cel al profesorului Paul Bujor, la subsol. Aceste spații erau construite după același plan: o sală de lucru pentru studenți cu opt mese (în total 32 de locuri), fiecare cu câte o sală mică în care erau plasate echipamentele laboratorului, un amfiteatru, o sală de lucru și o cameră pentru director, o cameră pentru asistent și una a balanțelor. Laboratorul de Morfologie era echipat cu un acvariu, iar cel de Mineralogie cu o sală de expoziții. La etajul doi se aflau sălile Facultăților de Drept și Litere și sălile Matematicii. Sala de curs se compunea dintr-un amfiteatru, având de o parte și de alta camera profesorului și cea pentru examen. Sala de Geometrie descriptivă era dotată cu 18 lămpi cu lumină electrică montate pe plafon, pentru a asigura „lumina pentru desenul figurilor”. Biblioteca avea de jur împrejur două rânduri de dulapuri, 10 mese de citit, cu câte patru locuri fiecare și 10 pupitre de scris, de asemenea cu câte patru locuri fiecare. În ambele capete ale sălii se aflau camerele custozilor. Aula avea o tribună și plafon pictat. În centru, pe tron, se afla o fecioară în haine albe, cu o ramură de măslin în mână, reprezentând Știința; la picioarele tronului stătea Regele îmbrăcat în purpură; de jur împrejurul Științei veneau să i se închine „Religia”, „Justiția”, „Astronomia”, „Poezia”, „Magia”, „Medicina” etc. În mijlocul plafonului erau pictate, în cerc, figurile lui Neculai Suțu, Petru Câmpineanu, Alexandru Papiu Ilarian, Ion Ghica, Damaschin Bojinca, Gheorghe Săulescu, Ion Pop, Grigore Cobălcescu, Simion Bărnuțiu, Iacob Cihac. Mobilierul de stejar din Aulă costase circa 100.000 de lei, Nicolae Iorga afirmând că nu a întâlnit nicăieri, „în lungile pelerinaje științifice”, un asemenea lux⁵¹.

Costul total al palatului s-a ridicat la 3.930.000 lei: 2.700.000 lei zidăria, 800.000 lei instalația electrică și de încălzire, 100.000 grilajul și

⁵⁰ *Noul Palat Universitar...*, p. 73.

⁵¹ Nicoleta Popescu, Liviu Papuc, Radu Tătărucă, *op. cit.*, p. 142.

pavajul curții, 30.000 lei amenajarea Grădinii Botanice și 50.000 lei sculpturile situate pe palat. Suprafața totală a terenului Universității era de 100.000 m², fațada având o lungime de 130 m. Instalația electrică a fost realizată de casa „Siemens și Halske” din Viena, instalația de încălzire de firma „E. Volf” din București, iar mobilierul a fost executat de casa „Sondinger și Oes”, din Viena⁵².

Spațiu de refugiu: palatul Universității în anii Marelui Război

Evoluția organică a Universității la începutul secolului XX, sub raport instituțional, a fost brusc întreruptă de intrarea României în Primul Război Mondial. Participarea la conflict a produs nu doar o reșezare a priorităților, o capacitate a societății în ansamblu și angajamentul pentru „prima linie”, ci a deschis și un front în spatele frontului, care nu a ocolit nici Universitatea din Iași. Cu atât mai mult cu cât profesorii și studenții puteau participa direct la efortul militar, iar palatul universitar reprezenta un spațiu necesar autorităților retrase la Iași. Căderea Bucureștiului și a sudului României a produs un val masiv de refugiați spre Moldova, transformând Iașul în capitală pentru doi ani. Numai că absența oricărui scenariu prealabil pentru o retragere la Iași, conturat de elita politică românească, și infrastructura precară din vechea capitală a Moldovei au pus autoritățile locale în situația de a folosi la maxim toate clădirile care puteau oferi găzduire instituțiilor venite de la București. Între cele câteva localuri capabile să asigure funcționalitate statului (alături de Teatrul Național, clădirile școlilor, Palatul Roznoveanu și case particulare generoase ca spațiu) era palatul universitar. Astfel, până în toamna anului 1918, instituția ieșeană și-a restrâns activitatea, iar sediul său a căpătat „o nouă funcționalitate”. Nici Universitatea din București nu a trecut atunci printr-o perioadă fastă. În decembrie 1916, cursurile au fost suspendate, mulți profesori și studenți au fost mobilizați, unii s-au retras în Moldova, iar alții au fost arestați. Din aprilie 1917, în clădirea de pe strada Mihail Kogălniceanu s-a instalat Statul Major al armatei germane⁵³.

În condițiile lipsei acute de spațiu din Iași⁵⁴, Aula Universității a găzduit lucrările Senatului României, în perioada decembrie 1916 – decembrie 1917. Senatul, aflat atunci sub conducerea liberalului Emanoil Porumbaru, a modificat, în această perioadă, Constituția în vederea

⁵² *Noul Palat Universitar...*, p. 76-78.

⁵³ Ovidiu Bozgan, M. Murgescu, M. Gheboianu, *op. cit.*, p. 107-108.

⁵⁴ În clădirea Teatrului Național, de exemplu, funcționau Adunarea Deputaților, Senatul (din decembrie 1917) și alte câteva instituții centrale.

adoptării reformei agrare pentru împrăștierea țăranilor și a introducerii votului universal.

În mai multe încăperi ale Universității a funcționat Ministerul de Război, cu diferitele sale structuri. În spațiul Facultății de Litere și Filosofie, sălile de curs erau oferite Direcției V Geniu și Serviciului Controlorilor, iar sala cea mare a Seminarului Facultății a găzduit Serviciul Muncilor Agricole⁵⁵. În spațiul Facultății de Științe, în sălile de curs au funcționat: Direcția III Sanitară, Direcția Farmaceutică, Serviciul Veterinar și Direcția Sănătății Publice. Laboratorul de Chimie Anorganică a fost pus la dispoziție, mai întâi, Direcției Generale a Munițiilor, apoi Direcției Sănătății Publice⁵⁶. Alte săli au fost puse la dispoziția Cancelariei plutonului de gardă, Serviciului Medical, Atelierului de Confecții și Infirmeriei plutonului de gardă; opt camere din Laboratorul de Fiziologie au fost date în folosința Direcției VII Intendență și Direcției Subzistență, trei camere ale Laboratorului de Chimie Minerală au fost ocupate de Direcția Poduri și Serviciul Veterinar și patru camere din Laboratorul de Botanică au fost destinate Direcției Statisticii. Ministerul de Război a mai folosit o cameră și sala de colecții a Laboratorului de Mineralogie, camerele 111 și 112 ale Laboratorului de Botanică și Laboratorul de Chimie Organică. Același Minister a avut în folosință sălile de curs ale Facultății de Drept, unde au funcționat Direcția Morilor, Direcția Import-Export, Direcția Interaliaților, Direcția Cavalerie, iar în Secretariatul Facultății de Drept s-a instalat sediul Biroului Poștei și Telegrafului⁵⁷.

Universitatea a găzduit și structuri aparținând Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor. Aceștia i-au fost puse la dispoziție: o cameră a Laboratorului de Zoologie, o parte a Laboratorului de Geologie pentru Direcția a III-a și o cameră a Laboratorului de Fiziologie pentru Secretariatul Ministerului. Palatul universitar a oferit o cameră a Laboratorului de Fiziologie pentru Crucea Roșie și o cameră a Laboratorului de Zoologie pentru Cercetași. Laboratorul de Chimie Medicală de la Facultatea de Medicină a fost destinat Cenzurii Poștale⁵⁸, iar în 1917, palatul din Copou a adăpostit „Depozitul de haine și cărți pentru tineri nevoiași”, administrat de „Comandamentul cercetașilor și elevilor refugiați”.

⁵⁵ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 87, 1917, f. 22-23.

⁵⁶ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 87, 1917, f. 25.

⁵⁷ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 877, 1918, vol. I, f. 31 f./v.

⁵⁸ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 882, 1918, f. 46.

Astfel, sălile de curs și laboratoarele au suferit distrugeri importante, care le făcea improprie utilizării. În 1918, rectorul Nicolae Leon adresa câteva scrisori Ministerului Instrucțiunii cu solicitarea alocării de fonduri pentru repararea localurilor Universității și reintroducerea lor în circuitul firesc, didactic și științific. La 6 martie, rectorul scria că de peste 16 luni palatul universitar a funcționat cu numeroase direcții ale Ministerului de Război, iar clădirea, mobilierul, instalațiile „au fost deteriorate în chip neobișnuit”⁵⁹. El cerea Ministerului Instrucțiunii să intervină la Război pentru a face tot ce-i stătea în putință „a ne preda palatul universitar așa cum l-am încredințat”⁶⁰. În septembrie 1918, Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor aloca Universității 130.000 de lei pentru repararea interioarelor și 30.000 de lei pentru exterioare, acoperiș și instalații⁶¹.

Extinderea palatului. Sub semnul amânării și al subfinanțării

Ca urmare a creșterii numărului de studenți după 1919, a apărut nevoia nu doar de a reface imobilul existent, ci și de a-l extinde. Problema măririi spațiului a fost, în aceste condiții, în atenția rectorilor, dar și a miniștrilor Instrucțiunii, mai ales a celor care fuseseră și profesori ai instituției ieșene. La 3 iunie 1927, Ion Petrovici⁶² a aprobat planul de adjudecare prin licitație a lucrărilor de extindere a palatului. Schimbarea de guvern a produs amânarea proiectului, lucrările efective începând în anul 1929, când Ministerul Instrucțiunii, condus de profesorul ieșean Nicolae Costăchescu, a alocat 22 milioane de lei⁶³ pentru construcția aripii noi. În iulie 1930, guvernul acorda încă 12 milioane lei, iar în aprilie 1931,

⁵⁹ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 80, 1918, f. 25.

⁶⁰ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 80, 1918, f. 31-32.

⁶¹ ⁶¹ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 878, 1918, vol. I, f. 62, *apud* Ion Agrigoroaiei, „Universitatea din Iași în anii Primului Război Mondial (1914-1918)”, în *Istoria Universității din Iași*, Gh. Iacob, Alexandru-Florin Platon (ed.), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010, p. 283. Valoarea totală a pagubelor produse de război instituțiilor publice din Iași aflate în subordinea Primăriei a fost de 48.069.511,48 lei, la valoarea leului din 1919. Pentru o analiză comparată, bugetul orașului pe exercițiul 1919/1920 a fost de 5.595.389 lei cheltuieli – vezi AN-Iași, fond Primăria Iași, dosar 124, 1919, f. 63. Vezi și Ionuț Nistor, „În căutarea banilor pierduți. Urmele Marelui Război asupra Iașului”, în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Istorie*, nr. 64, 2018, p. 419-515.

⁶² Ion Petrovici era ministru al Instrucțiunii și profesor al Universității din Iași.

⁶³ Pentru comparație, bugetul Ministerului Instrucțiunii, pe anul 1929, era de 6.856.270.453 lei, dintr-un total al cheltuielilor bugetare de 37.450.000.000 lei – vezi *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 287, 24 decembrie 1929, p. 9757.

15 milioane⁶⁴. În aprilie 1930 începuseră și lucrările de construcție a palatului Fundației „Regele Ferdinand I”, care au costat, în primul an de execuție, 14.555.535 de lei⁶⁵ și până la finalul lucrărilor circa 90.000.000 de lei.

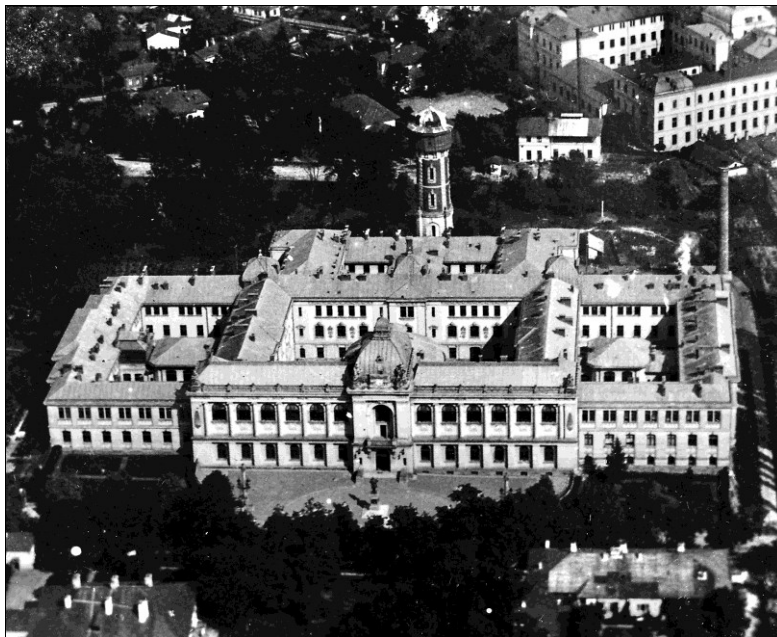

Fig. 2. Palatul Universitar în perioada interbelică (Arhiva Muzeului Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Colecția fotografică).

În mandatul guvernului Nicolae Iorga au mai fost alocați pentru palatul universitar 15 milioane de lei, din care trei milioane destinate clădirii Facultății de Medicină, iar în 1933 au fost alocați cinci milioane pentru instalația de încălzire la Facultățile de Drept și Litere, pentru amenajări în două laboratoare și alte amenajări interioare. Facultatea de Drept a contribuit cu 500.000 de lei din fondurile proprii, obținute din taxele școlare, la montarea instalației de încălzire și a suportat aproape în întregime cheltuielile pentru amenajări interioare și mobilier⁶⁶. Implicarea nu a fost dezinteresată. Facultatea funcționase în localul vechi până în vara anului 1933, în trei săli de curs pentru cei 150 de studenți, o sală mică de cancelarie, o sală pentru secretariat și arhivă și două săli de bibliotecă. Pentru că spațiul era deja neîncăpător, decanul i-a cerut lui Nicolae Iorga aprobarea de a amenaja pentru Facultatea de Drept noul local construit. A obținut permisiunea și, la 10 iunie 1933, a inaugurat spațiul,

⁶⁴ *Anuarul Universității Mihăilene din Iași, 1930-1935*, p. 53.

⁶⁵ Irina Sandu, *Lăcrămioara Chihăia, op. cit.*, p. 198.

⁶⁶ *Anuarul Universității Mihăilene din Iași, 1930-1935*, p. 53.

parchetat, mozaicat și mobilat din banii facultății, dar neterminat complet⁶⁷. În 1935, guvernul, prin ministrul Instrucțiunii Constantin Angelescu, a alocat 10 milioane de lei⁶⁸ pentru construcția palatului nou și încă patru milioane pentru consolidarea celui vechi. În aceste condiții, în 1935, mai erau de construit pavilionul de Biologie, de realizat legătura între aripa nouă și centrul frontonului și de făcut amenajările interioare.

Fonduri au fost alocate și anii următori, însă insuficiente, fragmentate și eşalonate. În 1936, guvernul a pus la dispoziția Universității 28 de milioane de lei din cele 60 de milioane necesare, așa încât constructorul a reușit doar să termine zidăria, acoperișul și joncțiunea cu clădirea veche. În vara anului 1937 au mai fost alocate șase milioane de lei pentru amenajări interioare la Facultatea de Litere și Științe, dar, cu toate acestea, palatul era încă neterminat la începutul războiului⁶⁹. Subfinanțarea nu afecta doar Universitatea din Iași. În plină „creștere economică”, rectorul Universității din București, Constantin C. Stoicescu, înainta, în iunie 1937, o adresă către Ministerul Instrucțiunii în care arăta că instituția pe care o conducea nu a primit niciun ajutor din partea guvernului, așa cum se întâmplase în cazul altor universități din țară⁷⁰.

Nevoia de spațiu a fost resimțită și la Bibliotecă. Încă din 1914, Dimitrie Gusti spunea că localul este absolut impropriu pentru o organizare modernă [...] și clădirea unui local propriu este indispensabilă⁷¹. Aceeași imagine o oferă, într-un raport, directorul Petru Andrei, în 1925, dar și o adresă a Rectoratului către Ministerul Instrucțiunii, din același an, în care se scria: „Această bibliotecă nu are local propriu, ci e adăpostită în localul Universității [...]. E lipsită complet de spațiu și de loc, încât nu poate primi o serie de vreo 20.000 de dublete pe care Academia Română i le pune la dispoziție”⁷². La începutul anilor '30 speranța funcționalizării bibliotecii o constituiau doar mutarea Facultăților de Drept și Litere în

⁶⁷ *Ibidem*, p. 55.

⁶⁸ Pentru comparație, alocația bugetară pentru Ministerul Instrucțiunii, din bugetul general, pentru luna decembrie a fost 32.000.000 de lei – vezi *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 282, 7 decembrie 1935, p. 8195.

⁶⁹ *Anuarul Universității Mihăilene Iași, 1937-1938*, p. 3; *Anuarul Universității Mihăilene Iași, 1938-1939*, p. 32. Pentru o imagine asupra nivelului investițiilor, menționăm că plățile efectuate în noiembrie 1937 de Ministerul de Finanțe către Ministerul Educației Naționale au fost de 378.092.312 lei – *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 20, 26 ianuarie 1938, p. 601. Plățile efectuate în ianuarie 1938 de Ministerul de Finanțe către Ministerul Educației Naționale au fost de 146.777.585 de lei – *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 52, 4 martie 1938.

⁷⁰ *Anuarul Universității din București, 1936-1937*, p. 13.

⁷¹ Nicoleta Popescu, Liviu Papuc, Radu Tătărucă, *op. cit.*, p. 143.

⁷² *Ibidem*, p. 144.

noua aripă a Universității și transferarea Facultății de Agronomie la Chișinău. Directorul așezământului, Karl Kurt Klein, a propus ca localul care deservea Librăria studențească din Sala Pașilor Pierduți, legată în mod direct de Bibliotecă, să fie cedat acesteia (în schimbul unei camere din aceeași Sală, ocupată de Banca „Izvorul”). La fel să se procedeze și cu o magazie din subsol și cu camera care găzduia Societatea Prietenilor Naturii, folosită ca local de cancelarie⁷³.

În 1934 și apoi în 1935, o parte a solicitărilor au primit răspuns favorabil din partea conducerii Universității. Prin realocarea unor spații, Biblioteca a obținut trei încăperi la subsol, transformate în biroul periodicelor, un antreu și biroul directorului. Apoi dubletele au fost depozitate sub balustrada de lemn din Aulă, iar prin mutarea Facultății de Litere în aripa nouă, Biblioteca ocupa sala 202, unde se instalau serviciile de „Accesiune” și „Catalogare”⁷⁴. Creșterea exponențială a numărului de cărți, reviste și ziare face, însă, ca spațiul să rămână insuficient și la începutul celui de-al Doilea Război Mondial.

Efectele acestuia au fost resimțite de Universitatea ieșeană încă din vara lui 1940, cu un an înaintea intrării efective a României în război. Fiind poziționată în imediata vecinătate a Basarabiei și Bucovinei, pierdute de statul român în vara lui 1940, Universitatea și-a pus la dispoziție infrastructura pentru adăpostirea refugiaților. Clădirea veche a Universității număra atunci 196 de încăperi la parter, etaj și subsol, din care o sală a Bibliotecii, aula, cinci amfiteatre, 20 de săli de curs, 20 de încăperi pentru laboratoare, restul fiind ocupate de birouri, magazine, coridoare etc. Clădirea cea nouă avea 285 de încăperi, din care 20 erau săli de cursuri și restul bibliotecii, cancelarii, magazine și coridoare. Imobilul și terenul aferent au fost evaluate, în 1940, la suma de 185.083.220 de lei⁷⁵. În condițiile retragerii administrației și instituțiilor de la Chișinău, Facultatea de Științe a oferit 35 de spații – camere, săli, antreuri – în laboratoarele pe care le întreținea⁷⁶, iar Facultatea de Litere a găzduit Decanatul și Secretariatul Facultății de Teologie din Chișinău, în camera eliberată de profesorul I. M. Marinescu⁷⁷. Era un gest de solidaritate cu o facultate greu încercată,

⁷³ *Ibidem*, p. 146.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ Pentru comparație, în luna noiembrie 1940, au fost alocați din bugetul general către Ministerul Educației Naționale 48.542.000 de lei – vezi *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 261, 7 noiembrie 1940, p. 6360.

⁷⁶ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 1968, 1940, vol. I, f. 29.

⁷⁷ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 1968, 1940, vol. I, f. 194.

a cărei arhivă rămăsese la Chișinău, din lipsa vagoanelor și a timpului prea scurt până la intrarea în oraș a trupelor sovietice⁷⁸.

Fig. 3. Palatul Universitar distrus de bombardamente, 1944
(Arhiva Muzeului Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași,
Colecția fotografică).

⁷⁸ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 1968, 1940, vol. I, f. 192.

Distrugerilor produse de încartiruirile armatei germane și române⁷⁹, de război, de bombardamente și incendii, care au afectat mai ales aripa din dreapta a Universității și clădirea Fundației Regale⁸⁰, li s-au adăugat efectele cutremurului din 10 noiembrie 1940. Ca urmare a seismului, pagubele s-au ridicat la 1.330.000 de lei⁸¹. După trecerea României de partea Națiunilor Unite, clădirea Universității a fost întrebuințată ca lagăr de prizonieri în vederea aplicării Convenției de armistițiu⁸².

Pe fondul apropierei frontului, autoritățile politice române au organizat ample operațiuni de evacuare a populației și bunurilor din Moldova. La 25 martie 1944 a început și procesul de relocare a Universității din Iași la Alba Iulia, unde a stat până în mai 1945⁸³, când s-au reluat în mod oficial cursurile în palatul universitar. În această perioadă, clădirea a suferit distrugerii majore, ca urmare a utilizării spațiului în scopuri militare și a bombardării orașului. Jumătate din spațiul de învățământ era ars⁸⁴ sau devastat, iar mobilierul și materialele de laborator distruse⁸⁵.

Alma Mater sau despre imperativul coabitării în zodia conflictului

Principalele probleme la finalul războiului au fost refacerea palatului universitar, readucerea inventarului aflat în refugiu și reorganizarea spațiului de învățământ și cercetare pentru a face loc Institutului Politehnic și Facultății de Teologie⁸⁶, aflate și ele în afara Iașului. Prin decretul lege 582, din 18 noiembrie 1944, Politehnica revenea la Iași, după eșuarea tratativelor

⁷⁹ Aceste încartiruiuri au produs, la Facultatea de Drept, pagube de 160.000 de lei; vezi AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 2080, 1941, f. 577.

⁸⁰ *Moldova liberă*, Iași, II, nr. 126, 23 februarie 1945, p. 3.

⁸¹ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 1969, 1940, f. 723. În decembrie 1940, prin Decret-lege pentru deschiderea unor credite extraordinare în sumă totală de 225.725.500 de lei, au fost alocați 25.000.000 de lei pentru ajutorarea sinistratilor în urma cutremurului din 10 noiembrie – vezi *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 290, 9 decembrie 1940, p. 6751.

⁸² Pagubele produse erau estimate la 300.000 de lei; vezi AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 6, 1946, f. 106.

⁸³ Ministerul Învățământului luase decizia ca deschiderea Universității să se producă pe 2 aprilie 1945, dar Comisia Consultativă constata, în martie 1945, că previziunea era nerealistă, din moment ce inventarul aflat în refugiu încă nu ajunsese la Iași. Decanul Facultății de Medicină afirma atunci că cele 40 de vagoane cu materiale încă nu sosiseră la destinație – vezi AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 2433, 1944, f. 18.

⁸⁴ Universitatea fusese afectată de un mare incendiu la 30 septembrie 1944.

⁸⁵ *Istoria Universității din Iași*, red. Gh. Platon, V. Cristian, Iași, 1985, p. 137-138.

⁸⁶ Facultatea de Teologie s-a întors la Suceava și a început cursurile acolo la 16 aprilie 1945.

care luau în calcul reșezarea ei la Arad, Brașov, Cluj sau Timișoara. Au început apoi discuții între conducerea Institutului, Universitatea din Iași și Ministerul Învățământului pentru asigurarea unui local propriu. Problema a fost dezbătută la Alba Iulia, într-una dintre ședințele Comisiei Consultative universitare, luându-se decizia ca palatul vechi și o parte a celui nou, utilizat de Facultatea de Științe, să fie cedate Politehnicii⁸⁷. Decizia finală a fost luată la 16 februarie 1945, în cadrul Comisiei Consultative universitare, pornind de la premisa că Universitatea trebuia să „ofere ospitalitate” Institutului Politehnic și Facultății de Agronomie. Aceasta fusese adăpostită și înainte de refugiu în palatul universitar, cât timp Politehnica era la Cernăuți. Conducerea Universității aproba ca Institutul și Teologia să fie cazate provizoriu în clădirea Liceului Militar⁸⁸, până la refacerea clădirii vechi. După reconsolidare, aceasta urma să fie alocată temporar Politehnicii. Facultatea de Științe se oferea să primească profesorii și studenții politehniști pentru a lucra în laboratoarele sale, urmând ca ea să fie concentrată într-o parte a palatului. Astfel, subsolul II urma să primească echipamentele grele ale Facultății de Științe, subsolul I – o parte a laboratoarelor de la Științe Naturale, Fiziologia animală, Zoologia și secțiunile de Geografie și Geologie, parterul – Chimia fizică și cea minerală, etajul I – Chimia organică și Botanica, etajul II – fizicile. Facultatea de Litere pune la dispoziție unele camere pentru Facultatea de Teologie⁸⁹. Ca urmare, prin adresa 974, din 24 februarie 1945, Universitatea din Iași a comunicat oficial Institutului Politehnic că îi alocă vechea clădire a instituției și o parte din subsolul II al clădirii noi, urmând să împartă acolo o parte a laboratoarelor cu Facultatea de Științe⁹⁰.

Decizia Universității din 16 februarie 1945 nu a pus, însă, capăt discuțiilor interne și nici polemicilor cu Politehnica privind organizarea și administrarea spațiului comun, problema perpetuându-se până la mijlocul anilor '60. Încă din martie 1945, deci la o lună de la decizia de a împărți temporar spațiul, rectorul Alexandru Myller se declara circumspect privind coabitarea cu Institutul. El susținea că studenții politehniști puteau avea o influență nefastă asupra tinerilor din Universitate, propagând „idei reacționare”⁹¹.

⁸⁷ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 2433, 1944, f. 26 v.

⁸⁸ Clădirea liceului a fost pusă la dispoziția Universității de Marele Stat Major.

⁸⁹ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 2433, 1944, f. 14.

⁹⁰ Arhivele Naționale ale României (ANR), fond Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, dosar 508, 1949, f. 2.

⁹¹ Alexandru Myller făcea referire la adeziunea destul de mare a studenților politehniști la Mișcarea legionară în perioada războiului.

În etapa de punere în aplicare a deciziei de împărțire a spațiului, s-a constatat că două laboratoare de la secția de Științe Naturale și atelierul au rămas fără local, iar laboratoarele de Fiziologie animală și Morfologie animală au fost ocupate de Politehnică fără aprobare. Decanul Facultății de Litere a cedat Facultății de Științe câteva camere de la Seminarul de italiană și de la Turcologie, însă problema nu era rezolvată⁹². Ioan G. Botez, decanul Facultății de Științe, a purtat discuții cu conducerea Institutului pentru a primi cinci camere din clădirea veche, din totalul de 11 care au aparținut facultății, în schimbul altor cinci camere din clădirea nouă⁹³. Botez susținea că, pornind de la aceste neînțelegeri, raporturile între Universitate și Politehnică „trebuie reexamineate”, deoarece „Universitatea este gazdă și Politehnica este primită”, acesta din urmă „trecând peste ceea ce i s-a pus la dispoziție”⁹⁴.

În acest context, Senatul universitar din 21 septembrie 1945 a legat ratificarea cedării provizorii a clădirii vechi către Politehnică de retrocedarea celor cinci camere care au aparținut Laboratorului de Morfologie animală. Rectorul constata, cu același prilej, că Politehnica deținea în subsolul noii clădiri 11 camere pentru mașini grele, în timp ce 60% din cursurile și lucrările practice se realizau în laboratoarele Facultății de Științe. El susținea că „este elementar să se convină un angajament care să convină și Universității, întrucât Politehnica nu este decât găzduită cu toată bună-voința de Universitate”⁹⁵. Myller a decis atunci să intervină la Minister pentru ca Institutul să retrocedeze spațiile Laboratorului de Morfologie, Universitatea obținând decizia favorabilă de a se opera modificarea⁹⁶. Și în consecința acestor discuții, Senatul universitar a luat hotărârea ca spațiul alocat Politehnicii să fie limitat la palatul vechi, cu respectarea termenului de locație de doi ani. Decizia finală a Senatului reținea că:

Având în vedere că atribuirea localului vechi al Universității s-a făcut de către Comisia Consultativă a Universității, urmând ca această hotărâre să fie ratificată de Senat; văzând necesitatea Politehnicii să fie găzduită, dar că ceea ce s-a cedat de către Comisia Consultativă reprezintă un maximum de sacrificiu din partea Universității; ratifică, în principiu, hotărârea Comisiei Consultative, cu precizarea că, din încăperile vechii clădiri, Laboratorul de

⁹² AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 2433, 1944, f. 26 v.

⁹³ ANR, fond Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, dosar 4396, 1945, f. 7.

⁹⁴ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 2434, 1944, f. 7.

⁹⁵ ANR, fond Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, dosar 4396, 1945, f. 5.

⁹⁶ ANR, fond Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, dosar 4396, 1945, f. 7.

morfologie al Facultății de Științe trebuie reînstatat în cinci camere pe care le-a ocupat și unde are deja instalațiile. Senatul limitează folosința clădirii vechi de către Politehnică la doi ani, cu începere de la 1 octombrie 1945, cu facultatea pentru Universitate de a mai prelungi acest termen cu maxim un an. La expirarea termenului fixat Politehnicii, încăperile cedate de Facultăți temporar din cauza acestei găzduiri, revin de drept facultăților respective⁹⁷.

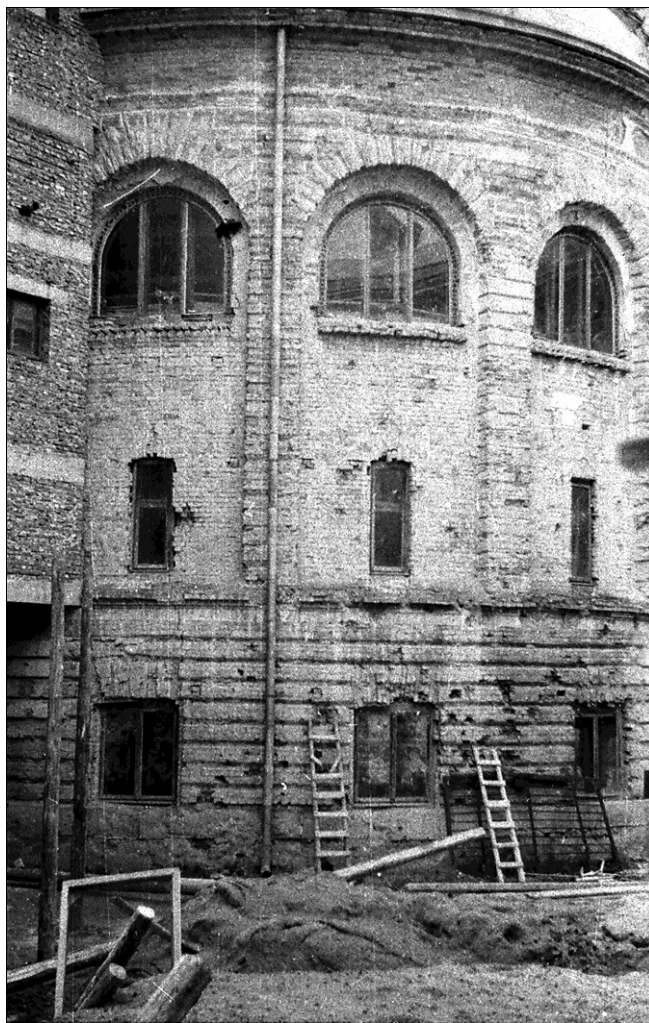

Fig. 4. Palatul Universitar distrus de bombardamente, 1944
(Arhiva Muzeului Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași,
Colecția fotografică)

⁹⁷ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 2434, 1944, f. 7.

Probleme a ridicat și reinstalarea Bibliotecii, aflată înainte de război în palatul din Copou. La întoarcerea din refugiul de la Ațel, în iunie 1945, cele aproape 400.000 de volume nu și-au găsit locul în vechiul spațiu deoarece o parte fusese distrus de incendiu și alta fusese ocupată de Politehnică, care îi schimbase destinația. Singurul edificiu capabil să găzduiască instituția era clădirea Fundației „Regele Ferdinand”. Încă din 1941, reprezentanții Fundației își exprimaseră dorința de a primi Biblioteca universitară, mai ales că volumul de carte deținut atunci era mult mai mic decât anvergura spațiului deținut. În octombrie 1945, s-a semnat un contract de închiriere între Universitate și Fundație, prin care prima obținea una din cele două aripi ale palatului de la poalele Copoului, reușind, astfel, să deschidă biblioteca. Contractul era valabil nouă ani, iar prețul chiriei era de 48 de milioane de lei, pentru toată perioada⁹⁸. Întrucât clădirile Fundației erau și ele afectate de război și necesitau reparații, așezământul a apelat, la începutul lui 1946, la Universitate și Politehnică pentru a face lucrări, urmând ca Fundația să prelungească contractele de folosință a clădirilor sale cu cele două instituții. În aceste condiții, din februarie 1946, Universității i s-au pus la dispoziție mai multe spații⁹⁹. În 1947, pornind de la cele două realități: dificultatea Fundației de a mai întreține spațiul deținut și utilizarea a două treimi din suprafață de către Biblioteca universitară, s-a semnat o altă convenție între Ministerul Educației Naționale și Universitate, pe de o parte, și Fundație, pe de alta, edificiul și colecțiile de circa 50.000 de volume ale acesteia din urmă fiind preluate de Biblioteca Centrală¹⁰⁰. Prin decretul 135, din 14 iulie 1948, se desființa Fundația „Regele Ferdinand”, prin absorbția ei de către Universitate.

Dispute privind reconstrucția

Refacerea palatului universitar după distrugerile de război a fost, o dată în plus, o provocare pentru conducerile Universității și Politehnicii.

⁹⁸ Ioana Gafton, *Fundația Universitară „Regele Ferdinand I” din Iași. Scurt istoric pe baza documentelor*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2018, p. 116.

⁹⁹ În schimbul spațiului oferit Politehnicii în cadrul palatului Institutului de educație „Regina Maria” din Iași, parte a Fundației, instituția de învățământ trebuia să suporte cheltuielile de reparații la clădirea Institutului – vezi *Ibidem*, p. 119.

¹⁰⁰ În 1948, la solicitarea Universității, imobilul Fundației și colecția de cărți au trecut definitiv în patrimoniul instituției de învățământ, iar numele noului așezământ s-a transformat din Biblioteca Fundației Regele Ferdinand I, în Biblioteca Centrală a Universității „Cuza Vodă” din Iași – vezi AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 5, 1948, f. 162.

În noiembrie 1944, arhitectul A. Cozma, trimis de Minister, realiza un prim deviz de lucrări din care rezulta un fond necesar de 46.850.000 de lei pentru reparații strict necesare, conservarea noii clădiri și pentru cămine. Se adăugau circa 60 de milioane de lei pentru reparații la aripa veche¹⁰¹. Ministerul a aprobat un credit extraordinar în valoare de 30 de milioane de lei, astfel că la 21 martie 1945 au început primele reparații¹⁰². Numai că fondurile erau insuficiente, iar calculele privind sumele necesare indicau cifre tot mai mari. În iunie 1945, Senatul Universității constata că avea nevoie de 100 de milioane de lei pentru lucrări și încă 150 de milioane de lei avans pentru reinstalarea laboratoarelor și seminariilor¹⁰³, iar o lună mai târziu conducerile Universității și Institutului redactau un memoriu comun către Minister prin care prezentau situația dificilă în care se găseau. Documentul, semnat doar de rectorul Alexandru Myller, arăta că Ministerul alocase 300 de milioane de lei pentru acoperirea părții arse a „clădirii Universității”, dar fondul era insuficient. Nu au primit niciun ban pentru refacerea laboratoarelor și seminariilor, mobilierul acestora fiind parțial pierdut: „[...] lipsesc scaunele, mesele și dulapurile, așa încât profesorii și studenții n-au pe ce ședea, aparatele și instrumentele stau pe jos sau în lăzi”¹⁰⁴. Costul unei mese speciale pentru lucrări de chimie era de aproximativ 500.000 de lei, o masă simplă de laborator era 100.000 de lei, un taburet 5-6.000 de lei și un dulap 500.000 de lei. Iar Universitatea avea nevoie de 3-4.000 de scaune și taburete, 50 de mese de chimie, 150-200 de mese de laborator, circa 1.000 de dulapuri, fondul total necesar era, pentru Universitate, în jur de 213 milioane de lei, iar pentru Politehnică de 110 milioane de lei. Instalațiile de apă, canal, gaz și electricitate erau și ele distruse, cele două instituții având nevoie fiecare de circa 100 de milioane de lei pentru repunerea lor în funcțiune. Se adăugau alte circa 100 de milioane de lei pentru reparații la restul clădirilor Universității și la cămine, necesarul total fiind de 451 de milioane de lei pentru Universitate și 210 milioane de lei pentru Politehnică, în afara celor 300 de milioane de lei acordați pentru refacerea clădirii arse¹⁰⁵.

¹⁰¹ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 2433, 1944, f. 9.

¹⁰² ANR, fond Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, dosar 508, 1949, f. 3 v.

¹⁰³ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 2433, 1944, f. 25.

¹⁰⁴ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 8, 1945, f. 240.

¹⁰⁵ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 8, 1945, f. 243.

Până în noiembrie 1945, din bugetul de 300 de milioane de lei, au fost acordați de Minister 281.000 de lei. S-au adăugat, însă, alte credite deschise de guvern de 100 de milioane de lei, în septembrie 1945, de 120 de milioane de lei, în octombrie 1945¹⁰⁶ și de 70 de milioane de lei pentru repunerea în funcțiune a laboratoarelor Facultății de Științe și a celor de la Medicină¹⁰⁷.

Chiar și în aceste condiții dificile, disputele între Universitate și Politehnică au continuat, conducerea Institutului utilizând tema reconstrucției ca argument al paternității asupra spațiului. În timp ce rectorul Myller invoca alocarea a 300 de milioane de lei pentru refacerea „clădirii Universității”, rectorul Politehnicii raporta că suma a fost repartizată instituției sale. Și tot el arăta că, în toamna lui 1945, etajul laboratoarelor de Chimie, care se prăbușiseră la bombardament, era în parte ridicat și acoperit, iar $\frac{3}{4}$ din clădire devenise funcțională, în timp ce Universitatea nu făcuse lucrări la laboratoare și deci nu le puteau folosi în comun așa cum se stabilise inițial¹⁰⁸.

Fondurile oferite eșalonat de către Minister și amplexarea lucrărilor au dus la întârzieri în procesul reconstrucției, refacerii și mobilării palatului universitar. În bugetul general din 1949 erau prevăzuți 38.376.456 de lei¹⁰⁹, Universitatea a primit doar 14.088.607 lei și a cheltuit 12.677.505 lei, restul sumei fiind realocat în necesarul pentru 1950. În 1949, s-au executat: terasa pentru laboratorul de Chimie minerală și organică, repararea clădirii serelor, repararea și amenajarea intrării principale, amenajarea subsolului II pentru Arhivă, a subsolului III pentru Institutul Zoologic, amenajarea Bibliotecii Facultății de Litere, reparații la Muzeul de Antichități, lucrări la Aulă, la Muzeul de Istorie Naturală și la aula Bibliotecii Centrale. Au mai fost realizate lucrări la instalația de apă și gaz în laboratoare, la instalația de lumină și la încălzirea centrală, totalul sumei cheltuite fiind de 12.677.505 lei. Pentru 1950, au fost programate lucrări de reparații la clădirea principală, amenajări interioare, reparații la Muzeul de Antichități și la Observatorul Astronomic, în valoare totală de 2.338.163 de lei¹¹⁰. Universitatea realiza, așadar, investiții în întreg palatul universitar, inclusiv intrarea principală, Aula, Sala Pașilor, ceea ce însemna implicit asumarea

¹⁰⁶ ANR, fond Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, dosar 508, 1949, f. 4.

¹⁰⁷ AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 2433, 1944, f. 7.

¹⁰⁸ ANR, fond Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, dosar 508, 1949, f. 4, 7.

¹⁰⁹ Pentru comparație, bugetul Ministerului Învățământului pe anul 1949 a fost de 11.540.500.000 lei – vezi *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 1, 1 ianuarie 1949, p. 22-23.

¹¹⁰ ANR, fond Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, dosar 763, 1949, f. 6-7.

simbolică și practică a întregului spațiu, inclusiv cel alocat Politehniciei. S-au adăugat apoi devizului inițial din 1950 alte lucrări în planul de investiții: construcția unui rezervor pentru combustibil lichid, care să suplimenteze capacitatea existentă la acea dată și să facă față consumului, în condițiile în care sistemul de încălzire al Universității era utilizat și de Politehnică, construcția unui carburator, înlocuirea cazanelor termice, edificarea unei hale care să reunească toate atelierele ce funcționau în palat și ocupau spațiul, cheltuieli pentru construcția unei magazii de materiale, opt apartamente cu două camere pentru personalul Universității (portari, paznici, intendenți etc.), care locuiau în camere încălzite ale instituției, înzestrarea cu aparatură a laboratoarelor, în valoare de 29.922.073 lei¹¹¹ și dotarea BCU cu cărți, în valoare totală de 20.561.317 lei¹¹².

Fig. 5. Lucrările de extindere a Palatului în anii '50
(Arhiva Muzeului Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași,
Colecția fotografică)

La începutul anilor '50, Universitatea dispunea de 259 de săli (11 săli de curs, 56 de seminar, 32 de laboratoare pentru studenți, 66 de laboratoare de cercetare, 17 spații de bibliotecă, 18 birouri, 11 ateliere, șapte

¹¹¹ ANR, fond Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, dosar 1052, 1949, f. 92.

¹¹² AN-Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Rectorat, dosar 6, 1949, f. 52.

săli pentru mașini, șapte magazii, șase locuințe de personal, cinci spații pentru muzee, 14 săli neterminate și patru holuri), într-o clădire cu suprafață clădită de 11.510,45 m², pe o suprafață totală a terenului de 39.020 m², la o valoare stabilită de 660.000.000 lei, neasigurată¹¹³.

Un palat, un Centenar, două instituții

Anii '50 au fost dominați de problema pregătirii Centenarului Universității din Iași, dar și de disputele pentru spațiu și administrarea lui cu Institutul Politehnic. La finalul anului 1957, rectorul Cristofor Simionescu prezenta Consiliului de conducere al Politehnicii „starea de asediu” în care se afla aceasta, condamnând intențiile „unor persoane din afara școlii de a obține hotărâri în vederea ocupării unei părți din spațiul de învățământ și cazare deținut”¹¹⁴. El prezenta intenția Mitropoliei Moldovei și Sucevei de a obține căminul de studenți „Filimon Sârbu”, pe cea a Institutului Regional de Proiectări de a ocupa clădirea din str. Horia nr. 5, a altor instituții de stat de a ocupa clădirea din str. Karl Marx nr. 38 și a Universității de a-și mări spațiul de învățământ folosind momentul Centenarului ca pretext al recuperărilor. Simionescu conchidea:

Considerăm că acțiunea pornită de Universitatea din Iași din care a rezultat că Institutul Politehnic are mai mult spațiu decât îi trebuie este profund injustă, nu are nimic în comun cu realitatea și lovește interesele învățământului tehnic superior¹¹⁵.

Disputele au continuat și anul următor, când conducerea Institutului a acuzat Rectoratul Universității de gestionare deficitară a proiectului de reparații la sistemul centralizat de încălzire, care cuprindea întreg palatul. Inclusiv în documentele trimise către Minister, rectorul Simionescu susținea că Universitatea a acordat antrepriza lucrării unei terțe unități și nu Institutului, care are specialiști în domeniul construcțiilor, că nu a adaptat proiectarea la nevoile instituției și nu a ținut seama că lucrarea afecta Aula și Biblioteca, monumente istorice recent restaurate. Pentru modernizarea și extinderea rețelei de termoficare, Universitatea trecuse în propriul plan de investiții întreaga lucrare, ceea ce a nemulțumit conducerea Politehnicii, care susținea că, de fapt, cea mai mare parte a execuțiilor urmau a fi făcute în partea ei, unde trebuia înlocuită toată instalația. Într-o

¹¹³ ANR, fond Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, dosar 508, 1949, f. 5.

¹¹⁴ AN-Iași, fond Institutul Politehnic Iași, dosar 7, 1957, f. 508.

¹¹⁵ AN-Iași, fond Institutul Politehnic Iași, dosar 7, 1957.

scrisoare adresată rectorului Ion Creangă, rectorul Cristofor Simionescu arăta că Institutul nu a fost consultat nici la întocmirea proiectului, nici la atribuirea lucrărilor și nota câteva probleme identificate: 1) pentru încălzirea Bibliotecii erau prevăzute coloane care traversau plafonul sălii Pașilor Pierduți și al Bibliotecii, restaurate în 1957, cu suma de circa un milion de lei; 2) termenul de execuție de șase luni era nerealist; 3) proiectul centralei termice prezenta soluții greșite și nu ținea cont de faptul că ea fusese refăcută și întreținută din 1946 de Politehnică și utilizată de ambele instituții¹¹⁶. În acest context, rectorul Simionescu a trimis o scrisoare prim secretarului Dumitru Gheorghiu, arătând că proiectul era necorespunzător deoarece nu era prevăzută ventilația pentru laboratorul de Chimie, se afectau spații abia renovate, centrala urma să fie terminată mult prea târziu, pe 31 decembrie 1958, și că, deși lucrarea privea în special aripa Institutului și în mod secundar Universitatea, Politehnica a fost „tratată ca un chiriaș nedorit care trebuie să elibereze clădirea”¹¹⁷. Intervenția Ministerului Învățământului a fost decisivă.

Fig. 6. Palatul Universitar în ajunul Centenarului
(Arhiva Muzeului Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași,
Colecția fotografică)

¹¹⁶ AN-Iași, fond Institutul Politehnic Iași, dosar 7, 1957, f. 58.

¹¹⁷ AN-Iași, fond Institutul Politehnic Iași, dosar 7, 1957, f. 63.

La 11 aprilie 1958, secretarul general M. Alexandrescu trimitea o scrisoare rectorului Simionescu prin care arăta că „lucrările de încălzire centrală ce se vor executa în clădirea Universității (partea aferentă Institutului Politehnic) sunt nominalizate în plan pe numele Universității, urmând ca gestiunea contabilă să fie prin Universitate”¹¹⁸. Asistența tehnică și supravegherea lucrărilor urmau să fie asigurate de Politehnică, care desemna și dirigintele de șantier. Era o rezoluție care indica în mod clar perspectiva Ministerului.

Investițiile la clădire, în anii '50, au fost realizate, pe de o parte, pentru a răspunde nevoii de spațiu, pe de altă parte, pentru a pregăti Centenarul din 1960. În 1958, prin HCM 1073, din 26 iulie, Ministerul Învățământului a alocat, pentru lucrările de construcții interioare și exterioare la palatul universitar, 7.370.000 lei. Titularii de investiții erau trecuți Universitatea și Institutul, deși în text apărea specificată expres „clădirea Universității”¹¹⁹. În 1959, partea din palat administrată de Universitate avea o valoare de inventar de 52.830.000 lei și o suprafață construită de 23.580 m², din care 12.937 m² suprafață utilă¹²⁰. Ca urmare a investițiilor realizate până în 1962, valoarea fondului fix s-a ridicat cu încă 22 de milioane de lei¹²¹.

În prag de Centenar, Universitatea avea 1.795 m² de amfiteatre, 1.555 m² săli de curs, 225 m² pentru seminarii, 1.215 m² cabinete de lucru, 1.887 m² laboratoare de studiu, 2.119 m² laboratoare de cercetare, 1.487 m² săli de lectură, 2.123 m² spațiu administrativ și aule¹²². Raportat la facultăți, spațiul Universității era distribuit astfel: 1.074 m² – Facultatea de Filologie, 896 m² – Facultatea Juridică, 2.482 m² – Matematică-Fizică, 2.107 m² – Chimia, 3.784 m² – Geografia, la care se adăugau 2.026 m² de spații administrative și comune, adică un total de 12.378 m².¹²³

Pornind de la prognozele privind creșterea numărului de studenți, de profesori și de secții¹²⁴, rectoratul lua în calcul o mărire a spațiului de învățământ de până la 32.000 m² construiți (22.600 m² utili), investiție care se ridica la valoarea de 34.815.000 lei¹²⁵. Proiecția Universității era

¹¹⁸ AN-Iași, fond Institutul Politehnic Iași, dosar 7, 1957, f. 62.

¹¹⁹ Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (AUAIC), fond Serviciul Plan-Retribuire 1958-1960, f. 2.

¹²⁰ Într-un memoriu din 18 martie 1960, se menționa că suprafața deținută de Universitate era de 18.316 m², iar cea utilă de 12.405 m² – vezi AUAIC, fond Serviciul Plan-Retribuire 1958-1960, dosar 3, 1960, f. 2.

¹²¹ AUAIC, fond Direcția Tehnică. Reparații curente, dosar 16, 1963-1966, f. 89.

¹²² AUAIC, fond Serviciul Plan-Retribuire, dosar 3, 1960, f. 2.

¹²³ AUAIC, fond Serviciul Plan-Retribuire, dosar 3, 1960, f. 7.

¹²⁴ Universitatea preconiza ca până în 1969-1970 să ajungă la 4.650 de studenți.

¹²⁵ AUAIC, fond Serviciul Plan-Retribuire, dosar 3, 1960, f. 3.

racordată la normativele în construcții ale perioadei. Ministerul Învățământului stabilise, în 1959, ca fiecare student să beneficieze de un spațiu de 12 m², ceea ce ducea necesarul construit la 38.000 m², valoare apropiată de rezultatele calculelor interne ale Direcției Tehnice¹²⁶. Soluțiile propuse de Rectorat în acel context au fost, însă, mai interesante decât prognoza în sine asupra dezvoltării instituției: Universitatea putea satisface nevoia de spațiu doar prin ocuparea întregii clădiri a palatului, caz în care Ministerul trebuia să prevadă un fond pentru construcția unei clădiri aparte pentru Institutul Politehnic¹²⁷.

Lucrări de modernizare s-au făcut la finalul anilor '50 și de către Universitate și de către Politehnică. Aceasta din urmă a reparat, în 1957, Aula și Biblioteca din fonduri proprii, execuția fiind aprobată de Minister, în timp ce Universitatea, în 1959, a instalat centrala telefonică automată cu 100 de linii¹²⁸. Prorectorul Ioan Șandru transmitea atunci inginerului de lucrări că din cele 100 de posturi, 40 rămâneau ca rezervă, urmând a fi instalate „în aripa în prezent ocupată de Institutul Politehnic”¹²⁹.

Pentru aniversarea Centenarului Universității, conducerea instituției a întocmit un proiect de investiții în anul 1958, adoptat prin HCM 704/1959. Documentația inițială prevedea suma de 4.912.000 lei pentru amenajări interioare și exterioare, dar după recalculări s-a redus cu 275.411 lei, la care s-au adăugat lucrările din 1958, în valoare de 786.000 lei¹³⁰. În acest context, s-au terminat de reparat interioarele și fațada palatului, a fost inaugurată Sala Senatului, s-a montat mobilierul în Aulă și s-a terminat construcția uzinei termice¹³¹.

Dispute academice, manevre politice

Lucrările de amenajare au continuat și după terminarea serbărilor prilejuite de Centenar, la fel ca și discuțiile dintre Universitate și Institutul Politehnic pentru spațiu. Proiectul modernizării laboratorului de

¹²⁶ AUIAC, fond Serviciul Plan-Retribuire, dosar 5, 1960-1975, f. 51.

¹²⁷ AUIAC, fond Serviciul Plan-Retribuire, dosar 5, 1960-1975, f. 51.

¹²⁸ Centrala telefonică a fost instalată în camera 89, în care funcționa Atelierul de sticlărie, la subsolul clădirii, respectiv parterul aripii noi.

¹²⁹ AN-Iași, fond Institutul Politehnic Iași 1937-2001, dosar 31, 1958, f. 2.

¹³⁰ Lucrările făcute în cadrul proiectului de amenajare pentru Centenar au fost: executarea grilajului de împrejmuire fațadă – 82.000 lei, refacerea în marmură a scărilor principale interioare, a sălii Pașilor și holul central – 455.000 lei. Aceste lucrări au dus la o depășire a devizului cu peste 263.000 lei. S-au mai făcut lucrări la fațadă: completări zidărie, profile etc. și montarea medalioanelor externe – 96.000 lei, dar și amenajări de spații verzi care au însumat 130.000 lei – vezi AN-Iași, fond Institutul Politehnic Iași 1937-2001, dosar 60, 1959, f. 3.

¹³¹ Gh. Platon, V. Cristian (coord.), *op. cit.*, p. 138.

Chimie organică și anorganică din cadrul Institutului Politehnic, prin executarea instalației de ventilație, a ridicat din nou problema conviețuirii. Banca de Investiții, care finanța proiectul, a cerut conducerii Politehnicii să justifice necesitatea lucrărilor ținând seama de „mutarea lui într-un viitor apropiat în localul nou care urmează a-l construi”. Ca urmare, rectorul Simionescu a cerut Universității să comunice un punct de vedere asupra necesității acestor instalații, după preluarea Corpului A¹³². Răspunsul rectorului Creangă a fost elocvent pentru stadiul în care se găseau relațiile dintre cele două instituții în privința palatului și a perspectivei Universității asupra problemei. Creangă scria:

În ce privește posibilitatea utilizării laboratoarelor existente în partea de clădire aparținând Universității, ocupată în prezent de Institutul Politehnic, s-a stabilit că, după preluarea localului, laboratoarele de Chimie organică și anorganică vor fi utilizate de Universitate cu aceeași destinație¹³³.

Faptul că Universitatea și-a asumat în această perioadă patrimoniul imobil reprezentat de întregul palat universitar și că autoritățile politice centrale s-au raportat la acest edificiu ca „spațiu al Universității”, rezultă și din proiectul amenajării Sălii Pașilor Pierduți, exploatată în comun de cele două instituții. La 22 iulie 1968, Consiliul de stat pentru cultură și artă aproba executarea picturilor „Trecutul culturii românești” și „Viitorul tineretului în cultură și știință”, semnate de Sabin Bălașa, fixând termenul de finalizare la 31 martie 1969. Decizia a fost comunicată rectorului Creangă, iar amplasamentul indicat în mod explicit în actele oficiale era localul Universității. Lucrările lui Bălașa denumite în final „Omagiu întemeietorilor” și „Aspirațiile tineretului” au fost recepționate în septembrie 1969, de o comisie de avizare a Universității.

Câteva investiții majore au fost realizate și după terminarea serbărilor prilejuite de Centenar. În 1963, s-a dat în exploatare o nouă clădire (corpul B), iar Facultatea de Științe Naturale s-a mutat în acest local, ceea ce a dus la o redistribuire a spațiului pe facultăți. S-a înființat Laboratorul de fonetică pentru Facultatea de Filologie și s-au modernizat Laboratorul de Tehnologie chimică, de Chimie analitică, de Sinteze organice și analiza combinațiilor organice, de Cataliză organică și Chimie macromoleculară pentru Facultatea de Chimie, Laboratoarele de Radiospectroscopie, de Raze X, de Măsurări electrice și magnetice pentru Facultatea de Fizică¹³⁴.

¹³² AN-Iași, fond Institutul Politehnic Iași, dosar 6, 1961, f. 6.

¹³³ AN-Iași, fond Institutul Politehnic Iași, dosar 6, 1961, f. 5.

¹³⁴ AUAIC, fond Rectorat, dosar 848, 1965, f. 136.

Ele se adăugau celor 22 de laboratoare deja existente și dotate cu aparatură de proveniență sovietică¹³⁵. În 1971, numărul de laboratoare a crescut la 133, din care 66 pentru cercetare și 55 pentru aplicațiile cu studenții¹³⁶. Cu toate acestea, persistau numeroase probleme în dotarea lor cu tehnologie de ultimă generație, care să asigure o cercetare în condiții optime și la un nivel ridicat. Dacă, într-un raport din 1959, profesorul Elena Jeanrenaud preciza că necesarul era mult rămas în urmă, că lipseau aparatura nouă, substanțele pentru experiențele chimice, piesele de schimb pentru aparate și fondurile pentru deplasări¹³⁷, în 1973 rectorul Mihai Todosia constata că nu exista o perspectivă asupra dezvoltării bazei materiale, în pofida sistemului planificat¹³⁸. Semnale similare erau trase de același rector și în 1979, atunci când, într-un raport asupra activității științifice, el invoca lipsa dotărilor corespunzătoare pentru unele laboratoare¹³⁹. Și în privința spațiilor didactice problemele au persistat până în anii '80, deși noile corpuri au reușit să mai reducă din presiunea exercitată de populația școlară în creștere.

Fig. 7. Palatul Universitar în anii '60 (Arhiva Muzeului Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Colecția fotografică)

¹³⁵ Cinci laboratoare erau la Facultatea de Chimie, cinci la Matematică-Fizică și 12 la Științe Naturale – vezi Ilie Grămadă, *Universitatea din Iași între anii 1944-1960*, București, 1960, p. 307.

¹³⁶ A. Loghin, Maria Platon, Gh. Platon, *Universitatea „Al. I. Cuza” Iași*, București, 1971, p. 93.

¹³⁷ AUAIC, fond Rectorat, dosar 451, 1959, f. 67.

¹³⁸ AUAIC, fond Secretariat Științific, dosar 53, 1973, f. 92.

¹³⁹ AUAIC, fond Secretariat Științific, dosar 44, 1979, f. 9.

Ultimul eveniment major care a afectat palatul universitar în perioada comunistă a fost cutremurul din 1977. Din totalul de 96 de obiective ale Universității, cu suprafața de 138.000 m², au fost avariate 33 și grav avariate șapte, cuprinzând o suprafață de 58.500 m². În palat au suferit pagube spațiile Facultății de Fizică, Biblioteca Facultății de Istorie, atelierul de tâmplărie și intrarea dinspre Facultatea de Drept, cu scara și amfiteatrele, până la ultimul nivel. Planul de investiții și reparații capitale s-a ridicat la 7.124.000 lei¹⁴⁰.

Concluzii

Pierzând statutul de capitală politică, Iașul a avut nevoie de un nou *brand*, care să-i ofere nu doar compensație, ci să-i asigure dezvoltarea coerentă și o nouă misiune. Spiritul reflexiv al elitei locale a făcut aproape firească asocierea imaginii urbei cu cea a unei cetăți culturale/academice, pe care elita politică românească și mai ales Principele/Regele Carol I au promovat-o în a doua jumătate a secolului XIX. Și cum cetatea avea nevoie de un palat al muzelor spiritului, edificarea clădirii Universității a devenit necesară, atât sub aspect funcțional, cât și simbolic.

Alegerea locului și a tipului de construcție nu au fost întâmplătoare. Copoul era în afara spațiului politic al vechii capitale și avea deja, prin existența Teatrului comunal, o puternică amprentă culturală, pe care o păstrează și astăzi. De altfel, până în perioada comunistă, când noile autorități și-au construit propriul centru, rupând tradiția culturală și reinventând orașul, Copoul a jucat rolul de axă, lăsând Pieței Unirii profilul politic, exploatat mai cu seamă prin adunările publice. Copoul a rămas în mentalul colectiv, în primul rând datorită Universității, spațiul academic prin excelență. Se adaugă poziția dominantă oferită de amplasarea pe înălțimea dealului, care marchează statutul și importanța așezământului, aspiraționalul, culmea simbolică a cunoașterii. Iar instituția universitară ridicată la rang la centru al cetății cultural/academice nu putea funcționa decât într-un palat, opțiune deloc întâmplătoare pentru arhitect și finanțator. Palatul este simbolul refugiului fizic și spiritual, al spațiului de conservare a tezaurilor, așa cum sunt știința și cunoașterea, al aspirației către înalt, către realizarea spirituală. Reprezintă autoritatea în materie (de educație), dominația, mai ales dacă este asociată cu amplasarea pe o culme, suveranitatea, noblețea.

¹⁴⁰ AUAIC, fond Secretariat Științific, dosar 52, 1976-1977, f. 126. Pentru comparație, cheltuielile bugetare în anul 1977 pentru învățământ au fost de 16.064.000 lei, din cei 63.203.000 lei alocați din bugetul general – vezi *Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România*, partea I, nr. 129, 2 decembrie 1977, p. 11.

Destinul acestui palat a fost tumultuos și marcat de intersecția cu factorul politic. Edificarea s-a făcut în urma deciziei guvernamentale de a oferi Universității o clădire pe măsura importanței, în contextul realizării unui program edilitar la nivel național. Punerea pietrei fundamentale și inaugurarea au fost festivități mai curând politice decât „serbări școlare”, extinderea clădirii din perioada interbelică a depins în mod esențial de Ministerul Instrucțiunii și de relația dintre ministru și comunitatea academică locală, cei mai fervenți susținători și finanțatori fiind foști profesori ai instituției. După 1945, când politicul și ideologicul au controlat fiecare aspect al vieții, inclusiv, sau mai ales, viața științifică și academică, soarta palatului nu putea fi decât „jucată” în raport cu prioritățile partidului-stat, care a privilegiat învățământul tehnic, întreținând indirect disputele dintre Universitate și Institutul Politehnic.

Clădirea s-a extins treptat, pe măsura nevoii tot mai mari de spațiu, ca urmare a creșterii numărului de studenți, profesori și specializări. A suferit distrugeri în timpul războaielor, când utilizarea sălilor și laboratoarelor de către armată și instituțiile civile, românești și străine, incendiile și bombardamentele au lăsat urme. La acestea s-a adăugat refugiul din 1944-1945, care a însemnat împachetarea și transportarea bunurilor mobile, unele fiind distruse pe drum, altele fiind pierdute sau rechiziționate de armatele sovietice. Valoarea totală a pagubelor este greu de stabilit cu exactitate, în măsura în care unele evidențe contabile și administrative lipsesc, iar valoarea leului, mereu fluctuant, trebuie pusă în contextul financiar-bugetar al fiecărei perioade. Dar, cu siguranță, banii solicitați de Universitate au reprezentat sume mari din bugetul Ministerului de resort, pe măsura distrugerilor, iar nevoile multiple ale societății în reconstrucție după cele două războaie mondiale au dus la eșalonarea fondurilor trimise la Iași. Și din acest motiv, reconstrucția palatului a durat până spre 1920 în urma Primului Război Mondial și până la începutul anilor '50, după cel de-al doilea.

Cât privește extinderea localului în perioada interbelică, fondurile au fost alocate treptat, ceea ce a dus la o prelungire continuă a termenului de finalizare a lucrărilor. Sumele primite de Universitate au fost puse la dispoziție mai cu seamă de profesori ai instituției ajunși în portofoliul ministerial de la București, ceea ce demonstrează, o dată în plus, importanța conexiunilor personale, mai curând decât a relațiilor instituționale. O analiză clară a acestor alocări de fonduri nu poate fi făcută pe deplin decât în comparație cu sumele primite de alte instituții similare din țară. Complexitatea unui astfel de demers ne-a determinat, deocamdată, să integrăm datele doar în contextul bugetar al României, pentru o imagine

de ansamblu. Universitatea din Iași a primit mai mulți bani decât cea din București, de exemplu, dacă am privilegia poziția exprimată de rectorul Constantin C. Stoicescu, dar prea puțini pentru a finaliza proiectele de investiție asumate inclusiv de Minister.

Una dintre constantele perioadei de după 1945 a fost problema împărțirii palatului cu Institutul Politehnic, dispută care a avut între 1958 și 1961 episoadele cele mai tensionate. Aflată în refugiul provocat de război, Universitatea din Iași a decis să ofere ajutor temporar Institutului, care se găsea de asemenea într-o situație dificilă. Senatul universitar a decis, în 1945, să aloce Politehnicii, pentru doi ani, sălile, laboratoarele și spațiile administrative din palatul vechi. A fost un gest de solidaritate academică, un „gentlemen's agreement”, care nu a ridicat problema unui contract formal, ci s-a bazat pe încrederea și speranța conducerii Universității ieșene că, până la finalul celor doi ani stabiliți, Institutul Politehnic își va găsi propriul local în care să funcționeze. Lipsa acută a spațiului într-un oraș distrus de bombardamente, ritmul lent al refacerii de după război și fondurile alocate fragmentar pentru construcție și reconstrucție au prelungit acest provizorat. S-a adăugat, apoi, în anii '50-'70, importanța tot mai mare acordată de regimul comunist institutelor politehnice în general și, implicit, celui din Iași, astfel încât orice schimbare a *statu-quo*-ului stabilit în 1945 privind utilizarea palatului devenea o încercare de subminare a strategiei de dezvoltare a României.

În acest timp, conducerea Institutului a făcut toate eforturile pentru a investi și întreține clădirea atribuită în 1945, încercând să o prezinte și să o asume ca făcând parte din propriul patrimoniu. Numai că Palatul Universitar nu putea fi divizat, iar statutul Politehnicii de „chiriaș” vremelnic schimbat. Întreaga construcție, mai ales partea veche, edificată în secolul al XIX-lea, cu Aula și Biblioteca, aparțineau Universității, fapt afirmat în dese rânduri de conducerea acesteia, pe toată perioada comunistă, și recunoscut direct sau implicit și de conducerea Politehnicii. În această dispută, Ministerul Învățământului sau alte autorități publice centrale nu au încetat să trateze direct cu Universitatea problemele privind administrarea palatului și să îl considere „local al Universității”. Tensiunile între cele două instituții, reflectate în schimburile epistolare și memoriile oficiale, au continuat până la mijlocul anilor '60, când construirea noilor clădiri aparținând Universității și apoi a sediului Politehnicii de pe Splai Bahlui au rezolvat unele probleme generate de lipsa de spațiu. Au persistat, însă, mizele simbolice ale utilizării aripilor vechi a palatului și mai ales a Aulei și Bibliotecii, spații simbol ale Universității, fără de care istoria instituției nu este întreagă, iar clădirea palatului imposibil de înțeles sub aspect funcțional și simbolic.

**The Origins of a Dispute.
The University Palace in Copou
(Summary)**

Keywords: *The University of Iași, university palace, architecture, historical monument, immovable heritage.*

The University of Iași is one of the emblematic and easily recognisable buildings within the local and national urban landscape. The university palace in Copou, built between 1893 and 1897, was designed to provide study and research space, but also to mark symbolically the importance of the academic establishment and the cultural status of the city.

The palace building extended gradually, to the extent of the growing need for space, due to the increase in the number of university students, teachers and specialties. It underwent two traumatic experiences, during the wars, when the use of halls and laboratories by the army and the Romanian and foreign civilian institutions, the fires and bombardments caused important damage. We add here the refuge of 1944-1945, which entailed the packing and transportation of movable assets, some of them destroyed on the road, some other lost or requisitioned by the soviet armies. The total value of the damage is hard to determine exactly, insofar as certain accounting and administrative evidence lacks, while the value of the Leu, always oscillating, must be related to the financial-budget context of each period. However, beyond doubt, the money requested by the University accounted for significant amounts from the budget of the corresponding Ministry, considering the destructions. Furthermore, the multiple needs of the society in terms of reconstruction following the two world wars led to instalment-based funds sent to Iași. And for this reason, the reconstruction of the palace took until around 1920 after the First World War and until around early 50s after the Second World War. Concerning the extension of the premises in the interwar period, funds were allocated gradually, which led to a permanent delay in the deadline of the works, and the amounts received by the University were provided mostly by professors of the institution who had become ministers in Bucharest.

One of the constants of the period after 1945 was the issue of sharing the building of the palace with the Polytechnic Institute, a dispute unfolding between 1958 and 1961, with tense episode. In full refuge caused by the war, The University of Iași decided to provide temporary assistance to the Institute, which was also in a difficult situation in its turn. The University Senate decided in 1945 to allocate to the Polytechnic Institute for two years the halls, laboratories and administrative spaces within the former palace. It was a gesture of academic solidarity, a “gentlemen’s agreement”, which did not involve a formal contract, but which was based solely on the trust and hope of the management of the Iași-based University that by the end of the two years in question, the

Polytechnic Institute would find its own place. The acute lack of space in a city destroyed by bombardments, the slow rhythm of restoration after the war and the funds allocated fragmentarily for construction and reconstruction prolonged this provisory state. Subsequently, in the 50s-70s, the Communist regime focused on Polytechnic Institutes in general and on the one of Iași, implicitly, reason for which any changes in the *statu-quo* established in 1945 concerning the use of the palace became an attempt to undermine the Romanian strategy of development.

Meanwhile, the management of the Institute made all the efforts necessary for the maintenance of the building attributed in 1945, thus trying to present it and to assume it as part of their heritage. However, the university palace could not be divided, while the status of the Polytechnic Institute of temporary “renter” changed. The entire building – mostly the old part built in the 19th century – the Aula and the Library included, belonged to the University, as often claimed by its management, throughout the entire Communist period and recognised directly or implicitly by the management of the Polytechnic Institute, too. In this dispute, the Ministry of Education or other central public authorities always attempted to negotiate with the University directly the issues regarding palace administration and to consider it “a building of the University”. The tensions between the two institutions reflected in the exchanges of letters and official memos continued until the mid-60s, when the construction of the new building of the University and then of the Polytechnic Institute headquarters on Splai Bahlui solved some of the problems generated by the lack of space. Nonetheless, the symbolical stakes of using the old wing of the palace persisted, mostly concerning the Aula and the Library, symbolical spaces of the University, without which the history of this establishment is not whole, and the palace building is impossible to understand from a functional and symbolical perspective.

© 2020 by the authors; licensee Editura Universității Al. I. Cuza din Iași. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons by Attribution (CC-BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).